УКРАЇНСЬКА КНИГА

1975

diasporiana.org.ua

UKRAINSKA KNYHA

1-2
1975
5th YEAR

UKRAINIAN BIBLIOGRAPHIC QUARTERLY

THE UKRAINIAN BOOK
DAS UKRAINISCHE BUCH
LE LIVRE UKRAINIEN

Editor: Bohdan Romanenchuk
Associate Editors:
Vasyl Lev, Mykola Kravchuk

ЗМІСТ

1. **Швайпольт Фіоль** чи Святополк Фіола, О. Чубко — — — — — — — 1
2. **Від ТУБА до УБТА**, Р. Верес, Д. Штогрин — — — — — — — — — — 7
3. **Перший з'їзд видавців,** книгарів і бібліотекарів, М. Кравчук — — — — 11
4. **На перехресних стежках...**, Л. Шанковський — — — — — — — — — — 16
5. **Рецензії й огляди:**
   - **Б. Бора,** Твердь і ніжність, В. Гаврилюк — — — — — — — — 28
   - **П. Роєнко,** Гомін волі, Н. Пазуняк — — — — — — — — — 29
   - **В. Винниченко,** Між двох сил, Ст. Чорній — — — — — — — 30
   - **В. Мороз,** Есеї, листи, документи, О. Керч — — — — — — 31
   - **О. М. Тишовницький.** Мої пам'ятки, І. Дурбак — — — — — 33
   - **М. Харина**. Богомільним шляхом, Р. Кухар — — — — — — — 34
   - **Світильник Істини,** Р. Кухар — — — — — — — — — — 35
   - **Ключ Разумінія,** Яр. Рудницький — — — — — — — — — 36
   - **О. Мацюк,** Папір та філіграні... О. Соколишин — — — — — 38
   - **Ф. Богдан,** Словник українських прізвищ у Канаді, Яр. Славутич 39
   - **Історично-мемуарний збірник Чортківщини,** О. Соколишин — — 39
   - **Ст. Чорній**, Граматика української мови, Б. Чопик — — — — 40
   - **Я. Козловський,** Мій Буквар, Б. Чопик — — — — — — — — 41
   - **Б. Романенчук**, Бібліографія, О. Соколишин — — — — — — — 43
   - McLaren, Duncan. Ontario Ethnocultural newspapers, Р. Верес 43
   - Univ. of Alberta. The Library and the Division of East European and Soviet Studies..., Р. Верес — — — — — 44
   - Dissident thought in Soviet Ukraine, Р. Верес — — — — — 45
6. **Українські періодичні видання,** І. Чайковський — — — — — — — — 46
7. **Надіслані книжки** (3-4 ст. обкл.)

Передплата 1975 Subscription $5.00

Publisher: UK KYIW Publishing
4800 North 12th St., Philadelphia, Pa. 19141, USA

Kiev Printers Ltd., 860 Richmond Street West, Toronto, Ontario, M6J 1C9, Canada

УКРАЇНСЬКА КНИГА

Квартальник бібліографії й книгознавства Т-ва українських книголюбів, Т-ва українських бібліотекарів і Бібліографічної комісії НТШ

1-2
1975
Рік V.

ШВАЙПОЛЬТ ФІОЛЬ ЧИ СВЯТОПОЛК ФІОЛА?

Від редакції

Передруковуємо уривок статті **О. Чубка** "До початків українського друкарства" ("Архіви України" ч. 2 1974), в якому автор обговорює це невирішене питання про національність Швайпольта Фіола.

Портерт Святослава Фіоли. Репродукція з книги В. Курилло "Лемківські письменники і діячі".

Слід зупинитися ще на одній з найвидатніших постатей давнього друку — Швайпольті Фіолі (Святополку Фіолі), якого ряд атворів теж відносить до ранніх українських друкарів. Хоч всі п'ять інкунабулів, видрукованих Ш. Фіолем у Кракові, відносять до 1491 р., на думку проф. П. М. Попова та деяких інших дослідників, він почав друкувати ще в 1483 р., тобто в той рік, коли в Римі був видрукований вчений трактат Юрія Дрогобича, перша книга українського автора, що дійшла до нас.

Про слов'янське походження Фіоля вже давно існує ціла література. Ще відомі польські бібліографи Є. Бандтке й К. Естрайхер доводили, що Фіоль не німець, а поляк.

На звороті "Октоїха" ("Осмогласника") Фіоля видруковано такі вихідні дані: "Докончана быс сия книга у великом гарадѣ оу Краковѣ при державе великого короля полского Казимира. И докончана быс мещаниномь краковьскимь Шваипол-

томь, Фѣоль, из немець немецкого родоу, Франк". Аналогічні дані на колофоні "Часовника" (за винятком дрібних ортографічних відмін). Тут вийшло цікаве різночитання. Одні, керуючись логікою стилю читали "из немец", тобто разом із німцем, що був з роду франків. Інші ж читали "из немец" і тлумачили це так, буцімто Фіоль був родом із німців. При цьому вони покликались на те, що в тексті ці дві літери написані разом — "из". Це справді так. Але, як відомо, у старому письмі злиття різних слів було типовим явищем. Отже, це не аргумент.

Більш серйозна аргументація міститься в ряді грунтовних біографічних студій польських дослідників, серед яких виділяється праця К. Гейнча. Вони подають рясні документи на користь тези про німецький родовід Фіоля. Скажімо, зберігся заповіт Фіоля, з якого слідує, що він був із німецького міста Нойштадт місцевості Франконії. Але ж із цього заповіту слідує і те, що укладач його був католиком, а не православним. Важко погодитися, щоб католик друкував книги для православних. Та ще де — в Кракові, цьому осередкові католицизму, де його кожну мить могла схопити і знищити інквізиція. Як відомо, так воно ледь і не сталося: інквізитори розгромили друкарню Фіоля, а сам він дивом уникнув страти. Елементарний інстинкт самоохорони мусів би спонукати заброду-німця друкувати лише католицьку літературу. Тим паче, що друкарень тоді було обмаль, і ні про яку конкуренцію не могло бути й мови.

Є вагомі підстави думати, що в існуючих документах про Фіоля мова йде про різні особи. Як відомо, це прізвище було тоді досить поширеним, як у Німеччині, так і в Польщі. Може, таке ім'я носив ще не один чоловік із числа німецьких друкарів, яких тоді було немало в Польщі та в інших країнах. Як відомо, франком підписував себе і Е. Зільбер з Франконії, що видрукував у Римі вже згадувані "Прогностичні міркування" Ю. Дрогобицького. Не виключено, що це поширене німецьке ім'я спеціяльно прибрав собі слов'янин, який ховався за цим псевдонімом, аби приспати пильність інквізиції.

Слушним видається тут таке міркування відомого дослідника Фіоля П. В. Юр'єва, що живе в Польщі: "...Документи, на які звичайно покликаються історики, переважно польські, не завжди стосуються до того Святополка Фіоли, який у Кракові займався друкарством. Багато документів, виявлених істориками, при грунтовнішому розгляді відносяться не до першодрукаря, а до іншої особи і навіть до інших осіб, які мали таке ж ім'я і також мешкали б ту пору в Кракові.

Хто ж цей слов'янин? Майже всі дослідники як давні, так і новітні, відзначають сильний український елемент у виданнях Фіоля. Це стосується, насамперед, мови, яка ряснить українізмами, носячи виразні сліди тогочасної української мови і навіть вражаючі сліди живої розмовної мови. Це стосується шрифту та інших засобів технічного й художнього оформлення книг. Огляд літератури з цього питання міститься в книзі Любомира Р. Винара "Історія раннього українського книгодрукування (1491 — 1600)", виданій англійською мовою Денверським університетом у 1962 р.

Один із авторів ("І. О.") називає книги Фіоля українськими першодруками. Л. Р. Винар теж вважає, що книги Фіоля є першими українськими інкунабулами. Робота Любомира Винара, хоч і містить ряд хибних політичних положень, може зацікавити нашого дослідника деяким фактичним матеріялом.

Українське начало у виданнях Фіоля відзначають і радянські автори, зокрема визначний дослідник раннього періоду слов'янського друку член-кореспондент АН УРСР П. М. Попов. Особливо помітний вплив української мови, відзначає він, у "Тріоді пісній".

Щодо походження українських елементів в інкунабулах Фіоля, то тут існує кілька версій. Перша з них: німець Фіоль тривалий час жив у Любляні (а, може, і народився там), а в цьому місті на той час мешкало багато українців. Ось тут майбутній друкар і вивчив українську мову, що позначилось потім на його видавничій діяльності.

Версія друга: в друкарні Фіоля працювали українці. Польська дослідниця Зофія Козловська-Будкова, грунтуючись на тому, що ортографія і мова краківських видань свідчать про українські впливи на них, стверджує, що в друкарні Фіоля, без сумніву, працювало кілька українців. Про "українських помічників" Фіоля пише і академік АН УРСР М. С. Возняк. Згадують про них П. М. Попов та інші автори.

П. М. Попов, услід за П. В. Владимировим, зазначує, що в святцях, доданих до "Часословця" Фіоля, згадуються такі поширені на Україні свята, як Теодосія Печерського, князя Володимира, Бориса і Гліба тощо.

Третє припущення: Фіоль виконував замовлення українців, а отже, друкував тексти, які вони йому поставляли. Є. І. Кацпржак висловлює, наприклад, такий здогад: "Феоль* виконував замовлення невідомих нам замовців, очевидно українців". Аналогічну думку висловлює книгознавець О. О. Ссидоров, го-

ворячи про Фіоля: "За всіма даними ми зобов'язані були б дивитися на нього не як на якогось замаскованого" Святополка Фіалу (так його хотіли б називати давні російські бібліографи, що бажали в ньому бачити ідейного "православного"), а як на виконавця замовлення з боку, для якого-небудь центру, це діяла русько-слов'янська церковна організація". О. О. Сидоров згадує, зокрема, "магістра Іоанна із Клепаржа" — так фігурує той у документах про Фіоля. А Клепарж — це церков православних бенедиктинців у Кракові. Про тісні зв'язки цього друкаря з Україною, зокрема з Львівським братством і князями Острозькими, говорилося вже давно. Ще Іван Франко твердив, що Фіоль друкував "заходами і накладом княз Костянтина Острозького". Уже в наші дні краківські краєзнавці з'ясували, що Фіоль жив у Кракові в кам'яниці, яка належала острозькому князю.

І нарешті, остання версія оголошує самого краківського друкаря українцем і вважає, що звати його було не Швайпольтом, а Святополком (втім, Святополком його називали і прибічники польського походження друкаря — Бандтке і Естрайхер) і що прізвище його слід читати не "Фіоль", а "Фіола". Своєму найбільш грунтовному розробленню ця версія завдячує колишньому головному редакторові газети "Русский голос" у Лодзі П. В. Юр'єву.

Використавши ряд нових історичних матеріялів, а також по-новому осмисливши вже відомі документи, він дійшов висновку, що Святополк Фіола — представник племені лемків, цього висунутого далеко на Захід пагілля українського народу. Лемком Фіолу називає і проф. В. Курилло, помістивши портрет краківського першодрукаря в своїй книзі "Лемківські письменники і діячі".

Версія ця здається парадоксальною лише на перший погляд. Відомо, що на терені Польщі здавна жило багато українців, насамперед саме лемків (до речі, їх часом неправильно називають представниками біло-хорватського племені). Чимало українських вельмож — рутенів жило при королівському дворі. При дворі також були і дружини русинів. Усі вони, за винятком тих, хто встиг уже покатоличитися, були православної віри. До цього слід додати, що і серед поляків тоді було багато віруючих східно-грецького обряду. Навіть сам король Казимир симпатизував православним колам. Причину всього цього слід вбачати в тому, що православ'я ще в сиву данину пустило глибоке коріння на землях краківщини. Ще за часів Віслянського

князівства тут було прийнято християнство східно-грецького обряду, а кордони Руси сягали до краківської землі. За свідченням Естрайхера, на краківщині з X по XIV ст. загальновживаним побутовим письмом була саме кирилиця. Латиною тоді писали лише ксьондзи. Ось чому і за часів Фіоли в Кракові булище сильні симпатії до православ'я і до руського письма.

Грунтуючись на цьому, деякі дослідники (проф. С. І. Ігнатченко, П. В. Юр'єв та ін.) вважають, що видання Фіоля насамперед адресували православним Польщі. Це цікава гіпотеза, бо більшість представників книгознавчої літератури, в тому числі й радянської, вважає, що ці видання цілком призначалися для східнослов'янських земель насамперед — українським та білоруським. Але остаточну відповідь може дати лише з'ясування того, хто фінансував це видання. В усякому разі, надзвичайно широкі обшири розповсюдження видань Фіоля на наших землях (від півдня до крайньої півночі) свідчать, що сюди потрапила значна (якщо не більша) частина тиражу. На думку І. Франка, "найбільша часть примірників ішла в Угорську Русь, де їх останки стрічаються й досі по сільських і міських церквах". На велику поширеність видань Фіоли на Закарпатті вказував наприкінці минулого століття і проф. О. Л. Петров. Виникає думка: чи не друкував Фіоль на Закарпатті?

Справді, краківська друкарня була розгромлена в 1492 р., а помер друкар десь в 1525 р., тобто через 34 роки. Важко припустити, щоб його знову не потягло до друку. Тільки тепер він міг стати обережнішим і не означувати книги. Скажімо, обидві "Тріоді" Фіоля, хоч і надруковані шрифтом подібним до того, яким друкувались його краківські книги, позначені 1491 р., проте не мають вихідних даних, і можна думати, що видані вони не в Кракові. Ще І. Франко писав, що "...Фіоль, був змушений винестися із своєю друкарнею з Кракова".

Є чимало свідчень, що Фіола, вихопившись з інквізиторських лабет і поблукавши чимало (працював на шахтах Шльонську, а потім в Угорщині й Словаччині),* прибився, нарешті, на Україну, де заснував друкарню. Існує цілком зрозумілий різнобій у визначенні місця, де отаборився вигнанець. Одні вказують на Пряшів, де він навчив друкарської справи лемка Андрія Торисянського, який, на думку деяких учених, заснував у XVI ст. кириличний друк у Венеції. Інші — на Грушівський монастир (нині с. Грушево Тячівського району Закарпатської області). Орест Мединський, грунтуючись на якихось невідомих нині джерелах, повідомляє, що Фіола похований на околиці Мукачева.

Відносно Грушівської друкарні та її ймовірної діяльності (за Фіоли і після нього) існує ціла полемічна література. Історик А. Балудянський, маючи, очевидно, в своєму розпорядженні документи, що не дійшли до нас, писав: "Было в сем монастыре XVI столетия и книгопечатня русская и волоская". Протоігумен Мукачівського монастиря письменник А. Кралицький каже те ж саме: "Тут у XVI столітті процвітала і руська книгопечатная". Він же цитує у перекладі з латині записку, що зберігалася тоді в архіві Мукачівського монастиря. В ній зазначалося таке: мараморський вікарій Георгій Кисегій (кінець XVIII ст.) "видел и в руках имел книжицу — Букварь в пользу мальчиков учащихся, в монастырской типографии Грушевськой изданную". Очевидці свідчать і про таке видання Грушівської друкарні, як "Новий завіт" румунською мовою тощо.

Були і противники припущення про існування Грушівської друкарні — Г. Стрипський, О. В. Мишанич та інші, але вони не наводять для обгрунтування своєї позиції скількинебудь серйозних доказів.

Гіпотезу про Грушівську друкарню поділяло чимало радянських істориків і книгознавців. Згадується про неї і в академічному виданні "Історія Української РСР". Є навіть думка, що друкарні в ті часи існували й в інших місцях Закарпаття. Грушівський монастир — найстаріший на Закарпатті (згадується в XIV ст.). Поряд із Мукачівським, він був помітним культурним центром. Там існувала своя школа і здавна практикувалося переписування книг. Отже, виникнення друку там було б цілком природнім — безвідносно до того, чи був причетним до цієї справи Фіола.

Постає питання — чому ж сам Святополк Фіола називав себе на німецький манер — Швайпольтом Фіолем? П. В. Юр'єв справедливо бачить у цьому вплив історичної традиції. Так тоді було заведено у Кракові. Називали ж себе українські діячі культури на іноземний кшталт: Гізель — Кисіль, Зизаній — Кукіль (по- грецьки зизаній — це кукіль), уже згадуваний Кассіаніді — Касіянович і т. п. Подібне "ушляхетнення" простих імен та прізвищ було тоді досить модним.

Що ж стосується його напарника і, можливо, учителя, німця з роду франків, то ним міг бути Рудольф Борсдорф, технічно вельми вправний краківський студент. У документах говориться, що він відливав для Фіоли друкарські форми. Якщо він володів цим складним мистецтвом, то і поготів міг вміти друкувати. До Кракова Борсдорф приїхав із німецького міста Брауншвейга, але родом міг бути саме з Франконії.

Підсумовуючи слід сказати, що на сьогодні ми можемо назвати на ім'я 30 українських діячів, які друкували або могли мати той чи інший стосунок до друку ще до 1573 р. (чи одночасно з Іваном Федоровичем і незалежно від нього). Це такі імена: Степан Дропан, Святополк Фіола, Андрій Торисянський, Никифор Тарасієв, Василь Тяпинський, Лаврентій Пилипович, Мартин Голубохович, Семен Сідляр, Сачко Сенькович, Семен Коронка, Василь Лесятинський, Мина, Никифор, Федір Касіянович, Онисим Радишевський, Семен Будзина, Памва і Степан Беринди, Лаврентій Зизаній, Іван Борецький, Василь Суразький, Дем'ян Наливайко, друкар "І. Ф.", а також, можливо, Ісайя Кам'янчанин, Федір Балабан, Гаврило Доротеєвич, Тарасій Земка, Гарасим Смотрицький, Тимофій Михайлович, Андрій Римша. Крім того, за їхніми спинами стоять десятки безіменних друкарів — помічників Дропана, Фіоли (на Україні і в Кракові: 5 грубих книг за один 1491 р. міг видати великий гурт друкарів), Торисянського, Раишевського, Тяпинського. За ними видніються і друкарі Грушівської, Слуцької, Криловської, Острозьких і Київських (дофедорівських), Старо-Костянтинівської, католицьких та ін. друкарень.

Проте, в ім'я об'єктивності слід застерегти, що лише про трьох із названих 30 стародрукарів ми можемо сказати, що вони запевне жили і діяли до Івана Федорова. Йдеться про Дропана, Фіолу і Торисянського. Знову ж таки, лише про одного із них, а саме про Фіолу, ми достеменно знаємо, що він займався друкарством. Але навіть про нього ми не можемо з вірогідністю сказати, що він друкував на Україні.

ВІД ТУБА ДО УБТА

Р. Верес і Д. Штогрин

Історичний нарис діяльности Товариства Українських Бібліотекарів Америки

(Продовження з 4-го числа і закінчення).

Дальшими заходами стабілізації професійної праці було створення Секції студій та популяризації української книжки, що її очолив О. Кудрик та Бібліографічної секції під проводом М. Кравчука. Три члени Управи ввійшли до Редакційної колегії першого Біографічного довідника українців у Північній Америці, головну редакцію якого прийняв Д. Штогрин, а ТУБА,

разом з АУУП (Асоціяція українських університетських професорів) стали його спонзорами. А. Турчин, як голова Комісії для перевірки каталогової системи Конґресової бібліотеки, у відношенню до українських проблем продовжував почату працю, відбуваючи засідання згаданої Комісії Слов'янської секції АБА та зустрічі з компетентними чинниками тієї ж бібліотеки, які зробили значний прогрес у розв'язанні цієї проблеми.

Окреме місце в діяльності Головної управи та цілого товариства займає праця Українського бібліографічно-довідкового центру, що від 1971 року міститься в Українському музею в Чікаґо. Від того часу його голова, Р. Верес, розвинув цю складову клітину ТУБА, зібравши перш за все довідковий матеріял та ряд документів і бібліографій в рукописах визначних наших людей. Крім того, цей центр започаткував великого значення працю над зібранням описів україніки в бібліотеках ЗСА й Канади для зведеного каталогу. До співпраці зголосилися вже окремі університетські бібліотеки з обидвох країн, а деякі надіслали десятки тисяч цих же описів. Очевидно, це праця незвичайно складна і буде потребувати кілька років, щоб дійти хоч до частинного завершення. Р Вересові помагає в цій роботі Е. Басюк, а Головна управа, крім фінансової (правда, дуже скромної), при кожній нагоді популяризує діяльність цієї оригінальної і заразом основної для української науки інституції, завдання якої наша спільнота ще не зовсім усвідомлює. В 1973 р. УБДЦ набрав більш автономних форм, одержавши організаційний "чартер", як окрема установа. Поза своєю працею в УБДЦ, Р. Верес, що є в той же час і головою Українського музею в Чікаґо, продовжує редакцію періодичної сторінки в квартальнику "Овид" "Вісті ТУБА".

Вдержуючи тісні зв'язки з окремими українськими науково-професійними установами, Головна Управа почала робити заходи для об'єднання ТУБА з Товариством українських бібліотекарів Канади. Коли ж іде про організаційні справи Т-ва, то їх остаточно унормував П. Бабяк, як скарбник Головної управи, завівши точну картотеку всіх українських бібліотекарів ЗСА і членів ТУБА зокрема, показуючи, що Т-во готується до чергових Загальних зборів з 70-ма дійсними членами. В тому часі, крім фізичних членів Т-ва, стали його членами також деякі установи, зокрема українські музеї в Клівленді й Чікаґо. З цього приводу зайшла потреба зміни статуту, а разом з тим і зміни самої назви т-ва, а надто, що праця над афіліяцією ТУБА з АБА доходила до свого завершення.

Слід підкреслити, що в цьому періоді окремі відділи т-ва не виявляли живішої діяльности й силою факту вся діяльність ТУБА набрала централістичного характеру. Праця членства пожвавилась в загальному, членство держало зв'язок коресподенційним шляхом безпосередньо з Головою. До цієї діяльности слід зачислити активну й многогранну участь чолових членів ТУБА в організації та переведенні ювілейних святкувань і наукових конференцій у 100-річчя НТШ в Нью Йорку, Чікаґо й Денвері, під час яких члени ТУБА організували спеціяльні книжкові виставки (Соколишин, Верес), займалися організацією цих імпрез та прочитали ряд доповідей з ділянки української бібліографії, мови й літератури (Бабяк, Петрівський, Верес, Кравчук, Соколишин, Штогрин, Фединський, А. Кобринська, П. Заплітний). Конференція центральних науково-професійних організацій в Нью Йорку, під проводом В. Лучкова, пожвавила свію діяльність, видаючи заяву у ставленні організації до Другого СКВУ та його Секретаріяту. На тому Конґресі ТУБА репрезентували О. Соколишин і П. Ґой, які внесли свої резолюції до загальних резолюцій СКВУ. У своїй праці під час цієї каденції члени Головної управи тільки незначно користали з фінансових засобів т-ва, і більшість видатків покривали із своїх приватних фондів, видаючи на потреби ТУБА біля $550.00. Багато зрозуміння до потреб т-ва виявляло видавництво Миколи Денисюка, віддаючи даром сторінки свого журналу "Овид" для "Вістей ТУБА" та Українська книгарня в Едмонтоні, яка впродовж трьох років жертвувала на працю товариства по $100.00. В останньому році дав фінансову поміч, $500.00, Український народний союз, на працю УБДЦ та організацію З'їзду Українських бібліотекарів, видавців і книгарів ЗСА й Канади.

Одначе найважливішим вкладом провідних членів ТУБА (від початку його заснування) в розбудову української вільної науки, слід уважати їх наполегливу й систематичну працю в розбудові українських книгозбірень у бібліотеках їх щоденної професійної праці. Не вчисляючи тих колекцій, що зросли коштами української громади чи дарованих приватних книгозбірень (як у Гарвардському та Міннесотському університетах) слід відмітити українські колекції в бібліотеках університетів: Іллінойського (Урбана), Індіянського, Кензаського, Чіказького, Кольорадського, Ньюйорського, Айовського, Пенсильванського, Стейт-Пенсильванського, Роклендського каледжу, Публічної бібліотеки в Бруклині й інші.

Майже всі колекції україніки почали й розбудували члени т-ва, зберігаючи цим українське друковане слово від за-

гибелі, а з другого боку, віддаючи їх для потреб читачам, дослідникам та студентам української проблематики.

Завершенням праці Головної управи була організація та проведення першого з'їзду Українських бібліотекарів, видавців і книгарів ЗСА й Канади, основною метою якого повинно було бути обговорення проблем українського друкованого слова та заснування Осередку української книжки в діяспорі. Ініціятором та головним організатором був Голова ТУБА, який при співпраці окремих членів Головної управи перевів його в життя. Історичну важливість з'їзду зрозуміли зацікавлені інституції та особи, надсилаючи свої поради й пожертви на його організацію. З'їзд відбувся 6-7 липня 1974 р. в приміщеннях нового будинку УНСоюзу в Джерзі Сити при співучасті 100 учасників з Канади й ЗСА. Крім усних привітів, були письмові з американського та европейського континентів, а Верховний Архиєпископ Йосиф і Митрополит Мстислав відрядили на наради З'їзду своїх представників. У висліді нарад З'їзду засновано Український книжковий центр, що його очолив видавець Микола Денисюк.

Після З'їзду, 7 липня, відбулись 7-мі з черги Звичайні збори ТУБА, якими проводили О. Олесницький, голова президії, Василь Надрага, заступник голови і Ярина Турко та Едвард Касинець, секретарі. Найважливіші постанови Зборів були такі, як зміна окремих статтей статуту, зміна назви т-ва на Українське бібліотечне товариство Америки (УБТА), дальші заходи для об'єднання обидвох товариств ЗСА й Канади, ухвалення окремих загальних та програмових резолюцій і наділення почесного членства визначним працівникам у ділянці українського друкованого слова: інж. Леву Биковському, д-рові Романові Вересові, проф. Олександрові Грановському, мгр. Анні Кобринській, п. Олександрі Підгайній та проф. Леву Шанковському. Нововибрану Головну управу очолив В. Лучків, а в її склад увійшли: Р. Дражньовський, Д. Штогрин, О. Соколишин, М. Кравчук, В. Надрага, Б. Ясінський, Р. Верес, А. Турчин, О. Кудрик, О. Олесницький та Е. Басюк. До Контрольної Комісії, яка є заразом Товариським судом, увійшли Р. Кос, голова і П. Бабяк, А. Кобринська, Є. Петрівський та С. Федюк, члени.

З цими Зборами кінчиться історія ТУБА і починається історія УБТА, продовжуючи та поширюючи ідею українського бібліотекаря у вільному світі — служіння рідному друкованому слову, основі української культури.

ПЕРШИЙ З'ЇЗД УКРАЇНСЬКИХ БІБЛІОТЕКАРІВ, ВИДАВЦІВ І КНИГАРІВ ЗСА Й КАНАДИ

М. Кравчук

Відзначаючи 400-річчя українського друку, "Товариство українських бібліотекарів Америки" зорганізувало "Перший з'їзд українських бібліотекарів, видавців і книгарів ЗСА й Канади", що відбувся 6-7 липня 1974 р. в Джерзі Сити в новому будинку УНС.

З'їзд був небуденною подією, бо він своїм характером та змістом різнився від багатьох інших того роду зібрань, і його головною проблематикою була українська книжка й друковане слово.

Ініціятива та організація з'їзду вийшла від ТУБА, а головним організатором був голова т-ва д-р Дмитро Штогрин.

З'їздом проводила президія в складі: Дмитро Штогрин — голова, Остап Тарнавський і Богдан Стебельський — заступники голови, Ольга Мак та Богдан Ясінський — секретарі. Голова президії покликав до почесної президії З'їзду Івана Тиктора, Олександра Грановського, Лева Шанковського, Осипа Лисогора, Івана Паливоду, Мирона Сурмача, Святослава Гординського, Ігнатія Білинського, Антона Драгана, Романа Коса й Олександра Соколишина.

У з'їзді взяло участь 100 зареєстрованих учасників.

З'їзд відкрив Д. Штогрин таким вступом:

"400-річчя друку в Україні відмічаємо цим оригінальним З'їздом, може, не придержуючись точно принятого звичаю нагадування про перші книги, що їх надрукував Іван Федорович 1574 року у Львові, а в цю рідкісну й світлу річницю знаменного факту в розвитку української культури уважаємо своїм завданням розв'язати реальну проблему, що кожного дня стоїть колодою на шляху розвитку українського друкованого слова і разом з тим — перешкодою в усьому розвитку потенції української культури — проблему наскрізь практичного значення — знайдення реальних способів, за якими б українська книжка стала направду життєдайним лучником між автором і читачем.

Думка ця, хоч як пізно вона назріла в нас у вільному світі, в дійсності не оригінальна; ще в пам'ятних часах скитальщини, точніше в 1948 р. наші діячі друкованого слова пробу-

вали її здійснити в Німеччині, організуючи "Книгоценрт", що його Управу очолив був покійний вже Віктор Доманицький, а його Надзірну раду присутній між нами Роман Ільницький. Початок цього оригінального почину був дійсно вдалий і Книгоцентр був видав навіть перше число свого імпозатного органу "Рідна книга на чужині". Треба думати, що лиш через масові виїзди української спільноти в заокеанські країни припинилася праця цієї оригінальної і єдиної своїм характером установи".

Першого дня відбулося два панелі: першим керував О. Тарнавський, другим — Богдан Стебельський.

Доповідь неприявного на з'їзді Романа Вереса на тему "Сьогоднішній стан україніки в книгозбірнях ЗСА й Канади" зреферував Д. Штогрин, а доповнив Микола Кравчук. В загальному була подана характеристика україніки по бібліотеках та її статистичні дані. Доповнюючи реферат Р. Вереса, коментатор підкреслив відрадний і позитивний аспект, що україніка по університеських американських та канадських біблітеках постійно зростає. Натомість українські громадські бібліотеки (поза бібліотеками наукових інституцій) в повному занепаді. Український політичний емігрант мало або й зовсім нічого не читає, а найбільш улюбленою його лектурою є банкова і телефонічна книжки.

На тему "Можливості майбутнього росту українських книгозбірень ЗСА й Канади" доповідав Роман Ільницький, що порушив цілу низку проблем, а саме, випозичалень українських книжок, створення історичного архіву, українського етнографічного та мистецького музеїв тощо. Він вийшов з твердженням, що українці перейшли мовну "революцію". Свою тезу ілюстрував канадською статистикою, де 71.1 відсотків не говорять вдома по-українськи, тобто 450.000 українців не читають українських книжок. На думку доповідача, потрібно "негайно приступити до організації в Канаді бодай однієї української газети англійською мовою і до масових перекладів української літератури англійською мовою, включаючи перш за все українських клясиків і популярних письменників". Доповідь Р. Ільницького доповнив своїми цінними заувагами В. Верига.

Два чергові доповідачі — Богдан Мельничук і Микола Чарторийський говорили про "Українські видавництва й книгарні та їхній зв'язок з українським і чужим ринками друкованого слова" і вказували на важку ситуацію для української книжки, подавали свої цінні думки з власної книгарської практики. М. Чарториський піддавав думку про опрацювання та видання спільного каталогу українських видань ЗСА і Канади.

В доповіді "Система закупу матеріялів в американських та канадських бібліотеках (з підкресленням закупу українських матеріялів)" О. Кудрик вказав на сильний ріст академічних бібліотек, які річно видають пів більйона долярів на закуп книжок та інших бібліотечних матеріялів. Загально, в ЗСА в 1972 р. продали книжок на 3 більйони стосімдесят мільйонів долярів. Річна продукція книжок у ЗСА осягнула 40,000 назв.

Розглядаючи український книжковий ринок, дуже убогий з причини малого зацікавлення читача українською книжкою, доповідач підкреслив конечність широкої акції для зацікавлення читача нашою книжкою.

Коментував доповідь Василь Лучків.

В пообідній перерві почався другий панель, яким керував Б. Стебельський. Першу доповідь п. з. "До реального культу українського друкованого слова в українській спільноті" виголосив Володимир Барагура. Доповідач підкреслив фізичну й духову природу книжки, вказуючи на те, що її тепер хочуть заступити різними "намістками" — радієм, телевізією і т. п. Українська книжка на батьківщині зазнає переслідувань, її палять, нищать та роблять все, щоб принизити її в очах читацького загалу, тому треба відродити українську книжкову традицію на еміграції. Треба привчати дітвору змалку читати українські книжки, треба влаштовувати виставки книжок та конкурси читання. Треба показати малому читачеві, як розкрити твір, віднайти його душу, побачити скритого за рядками автора-людину, зрадити дитині тайну, що книжка це не задруковані мертві сторінки, а бібліотека — не збір таких сторінок в оздоблених палітурках, але пантеон людського духа. Це завдання належить до батьків, учителів, бібліотекарів, видавців і книгарів, щоб книжку зробити приманливою для юного читача.

Коментуючи доповідь В. Барагури, Б. Романенчук ствердив, що читацької публіки на еміграції замало. Забагато видавництв, багато книжок лежить в магазинах, не маючи змоги знайти читача. Нам бракує читацької традиції. Стоїмо перед можливості, що їх має преса та інші засоби масової комунікації книжку, тому треба шукати дороги до читача. Грозить нам теж небезпека, що в майбутньому не буде кому надрукувати української книжки, бо вже тепер немає молодих друкарів. Молоде покоління в більшості не читає українських книжок.

Доповідь "Роля та завдання української преси в поширенні української книжки" Сосновського вказувала на великі можливості, що їх має преса та інші засоби масової комунікації

в пропагуванні книжки. Видавці повинні наперед інформувати про нові книжкові видання, після появи повинні бути рецензії та відповідна рекляма.

Микола Денисюк говорив на тему "Питання розбудови ринку українських видань у ЗСА й Канаді" і ствердив, що український автор, видавець, книгар і бібліотекар дали великий вклад в розбудову української книжкової культури. Українські видавці видають більше книжок, ніж видавництва інших національних груп. Наші бібліотекарі мобілізують нас до творення осередку, який повинен занятися ширенням української книги.

З критикою системи видання українського друкованого слова виступив видавець англомовних видань Богдан Винар, стверджуючи, що в загальному українські видавництва не виконують належно свого завдання. На думку доповідача, немає в нас професійних редакторів фахових видань, а українські книжки здебільша недостатньо технічно оформлені та зовсім не заосмотрені принятими у вільному світі, зокрема в Америці, стандартними факторами повноцінного видання. Доповідь Винара викликала жваву, подекуди навіть гостру дискусію, в якій бібліотекарі насвітлювали факти і великою мірою спростовували безосновні твердження доповідача.

На закінчення панелю говорив Д. Штогрин про "Можливість організації стабільного координаційного центру українських видавництв, книгарень і бібліотекарів, його організацію й працю". Подаючи ряд прикладів, що насвітлювали значення українського друкованого слова не лише для української спільноти, але й для студій українських проблем у високих школах на цьому континенті і разом з цим реального українського книжкового руху в теперішньому часі, доповідач подав кілька проєктів заснування центру української книжки в діяспорі. В другій частині своєї доповіді Д. Штогрин представив проєкт програми реальної праці пропонованого центру, який повинен стати основою його майбутнього статуту.

Після доповідей відбулася дуже цікава дискусія на теми, порушені на З'їзді.

Перший день нарад закінчено відзначенням ювілею 400-річчя українського друкованого слова в Україні. Коротку та змістовну доповідь про цю епохальну подію виголосив О. Соколишин.

Наступного дня вирішено створити "Український книжковий центр", схвалено статут, резолюції та вибрано керівні

органи УКЦ. Резолюції відчитав М. Кравчук і їх прийнято, додаючи деякі корективи.

До керівних органів УКЦ вибрали Миколу Денисюка — головою, І. Рожанківську та М. Сосновського — заступниками, М. Коця секретарем, Світляну Луцьку, Б. Мельничука і В. Веригу — членами президії. До управи вибрали: Д. Штогрина, Р. Ільницького, М. Прокопа, Б. Лещишина, О. Кудрика й А. Бедрія.

До Надзірної Ради ввійшли В. Кліш, М. Суховерський, М. Ласовська, О. Соколишин, М. Топольницький, А. Драган, І. Білинський, Я. Пастушенко, Р. Ричок, С. Росоха. До Товариського суду ввійшли: І. Паливода — голова, Б. Мельниченко, Б. Романенчук, Б. Винар та В. Лучків.

В часі і в приміщеннях З'їзду мистець Святослав Гординський влаштував виставку мистецького оформлення та ілюстрацій українських видань і екслібрісів під назвою "Мистецтво української книги". У виставці, крім С. Гординського, були репрезентовані оригінальними працями та репродукціями мистці-графіки Ю. Нарбут, П. Ковжун, Я. Гніздовський, Е. Козак, В. Баляс і М. Дмитерко. Крім цього були виставлені екслібріси із збірки М. Кузьмовича та люксусові видання "Слово о Полку Ігоревім" й "Українська Ікона", разом з матеріялами процесу репродукції їхніх ілюстрацій.

Треба сподіватися, що з'їзд та створення Українського книжкового центру стане новим рушієм відродження нашої духової культури, що її наймаркатнішим виразником є українська книга. Це залежатиме, головно від Проводів УКЦ і УБТА чи матимуть вони силу й віру продовжувати розпочате на з'їзді велике діло.

Проблема української книги, видавництв, книгарень та архівів, це не лише справа зацікавлених фахів, але справа всіх, кому дороге наше майбутнє.

— — — — — — — — — — — —

НА ПЕРЕХРЕСНИХ СТЕЖКАХ ІСТОРІЇ Й ПОЛІТИКИ

Лев Шанковський

(Замість рецензії)

Іван Лисяк-Рудницький. Між історією й політикою. Статті до історії та критики української суспільно-політичної думки. Вид-во "Сучасність", Мюнхен 1973, 441 ст.

1

Вже два роки минуло від появи книги проф. Івана Лисяка-Рудницького, яка є вартісною студією в ділянці доволі занедбаної в нас історії й критики української суспільно-політичної думки. Книга не викликала у великій глуші нашої інтелектуальної діяспори такого відгомону, який повинна була викликати. Наче спеціяльно написана для "політичної еміграції", бо ж торкається вона "історії" й "політики", отже фундаментів кожної "політичної еміграції", книга не стала тим інтелектуальним ґедзем, який жалив би "політичних емігрантів" і спонукував їх до речевої дискусії, палкої полеміки, а навіть темпераментних заперечувань. Робиться страшно, що наша "політична еміграція" завмерла у своїх достатках і вже майже не існує. Факт іґнорування такої книги неможливий був би в часах, коли ще жили В'ячеслав Липинський, Дмитро Дорошенко, Дмитро Донцов, Олександер Шульгин і багато інших.

Книга "Між історією й політикою", це збірка есеїв (25), написаних в 1943-1971 роках для різних українських та чужинецьких публікацій. Найбільше передруків походить із журналу "Сучасність" (10), по три з передового американського славістичного журналу "Славік Ревю" та мюнхенської "Української літературної газети", по два з англомовних "Анналів" УВАН, "Студентського вістника" та газети "Українські вісті" і по одному з журналу "Нові дні" (Львів), "Український самостійник", паризької "Культури", студентського "Бюлетеню НОУС" і канадського славістичного журналу "Кенедієн Славонік Пейперс". Три статті написані були для **Енциклопедії українознавства.**

Всі ці статті поєднані також тематично. Три з них присвятив автор методологічним проблемам української історії, шість — історії суспільно-політичної думки (Драгоманов — 2,

Липинський — 2, Іван Франко, Микола Хвильовий — по одній, теж Дмитро Донцов, але не в окремій статті), чотири — українській революції (визвольній війні), дві — новітньому українському націоналізмові, дві — українській інтеліґенції, три — сучасній ситуації в УССР. Злободенний посмак має стаття "В обороні інтелекту" (ст. 384-419), а крім цього, є ще стаття про барок, про італійського історика й політичного мислителя Ґулієльмо Ферреро, полеміка на устроєві теми з Іваном Сагайдою й спогад автора про свою участь у Міжнародному історичному конгресі у Відні.

Дальший перегляд статтей збірника дозволяє встановити, що більшість статтей (14) написана в 1959-1966 рр., отже досить давно, але в більшості вони не втратили й досі своєї актуальности: Ось, наприклад, есей, надрукований у "Славік Ревю" в 1963 році (передрукований в "Сучасності" в 1966 році) є й досі дуже актуальний і цікавий. Це виступ автора на відомій дискусії для визначення "наукового поняття" українського історичного процесу, що її організував названий американський славістичний журнал. Крім автора, в цій дискусії брали участь ще проф. Омелян Пріцак, проф. Д. С. Решетар та американець проф. Артур Е. Адамс. У цій, якоюсь мірою переломовій в американській науці дискусії на тему української історії, українські учасники розгромили проф. Адамса, який у дискусії виявився "адвокатом диявола", тобто речником реакційних поглядів на українську історію. Згодом вся та дискусія була надрукована в книзі, що її видав Вашінґтонський університет у Сієтл в 1964 році. В обговорюваній книзі вміщений виступ атвора, який був там головним дискутантом, і його відповідь опонентам. Шкода, що нема теж перекладу виступів Адамса, Пріцака й Решетара, бо про цю незвичайну подію в американському науковому світі наш загал мало знає, а зокрема, не має й уявлення про те, як українські професори обороняли "українську правду" на тому важливому американському форумі.

Кілька слів про автора. Д-р Іван Лисяк-Рудницький — це молодий, а радше молодечого вигляду професор історії в Альбертському університеті в Едмонтоні, відомий із своєї ерудиції в своєму фаху, а також своїм викладацьким талантом, який дозволяє йому ефективно виступати в доповідях і дискусіях, і який позначився теж на легкому стилі книжки. Добре було б одначе, якби він не забував, що він є служителем музи Кліо й міцно тримався історичного ґрунту, бо він часто сходить

із своєї катедри історії й цікавиться злободенною еміґраційною політикою (ст. 394-402) або пробує щастя в футурології (ст. 292-305), в обидвох випадках з неґативним вислідом. В усіх таких політично-футурологічних випадах, в автора зникає не тільки "сократівський діялог", але й академічний тон, а з'являється "юнацька задерикуватість" і примітивно-нудна ліберально-радикальна фразеологія. Відхід від історичного ґрунту стає навіть катастрофічний, як ось у статті "Роля України в новітній історії" (ст. 17-53, це стаття в дискусії на сторінках "Славік Ревю"), де для пояснення українського історичного процесу, автор притягає **політичну** концепцію Маркса-Енґельса про "неісторичні нації". З цього втішився дуже проф. Адамс, але цю концепцію в застосуванні до української історії відкинули два інші дискутанти :проф. Пріцак і проф. Решетар. В інтересі правди треба одначе ствердити, що автор зрозумівши свою помилку в своїй відповіді опонентам виправив її, не давши проф. Адамсові зіпхнути себе на слизьке. До речі, концепцію "неісторичности української нації" з розумінні Маркса й Енґельса, поборював М. Драгоманов, який для багатотомової географії Елісея Реклю зготував був мапку, на якій позначені були історичні компоненти української нації: Гетьманщина, Слобожанщина, Запоріжжя і його продовження Кубанщина й королівство Галичина й Володимирія (див. американське видання, Ню Йорк, без дати, том V, ст. 289). І справді, важко говорити про "неісторичність" української нації, коли Переяславський договір до 1917 року фіґурував у "Своде законов Российской империи" як обов'язуючий договір, коли австрійські цісарі свої права до "Ґаліції й Льодомерії" обґрунтовували династичними зв'язками з королями Галичини й Володимирії, і коли автономія Кубанського козацького війська спиралась на історичні традиції Запорізької Січі т. ін.

Політичні й футурологічні відхилення автора від історичного ґрунту мають часто характер типового ліберально-радикального "антиестаблішментаризму" з притаманною йому фразеологією: "нудна патріотична мораліна", "еміграційні бонзи", "простацьке політиканство", "філістерські й шкурницькі елементи", нарікання на "терор" і "репресії" естаблішменту у відношенні до "еміґраційних вільнодумців", укороновані твердження, що "український еміґраційний естаблішмент" — це "рідний брат совєтських бюрократів-мрякобісів". Очевидно, базоване на такій "арґументації" футурологічне припущення, що "радянські вільнодумці" (так! — це мова про нескорених) скоріше

знайдуть спільну мову з "реалітетниками", ніж з естеблішментом, цілком голословне (ст. 398). Чи "радянські вільнодумці" знайшли б спільну мову з "реалітетниками", цього ми не знаємо, але дуже добре знаємо, що в концтаборах вони знайшли спільну мову з українськими націоналістами: д-ром В. Горбовим, М. Сорокою, Ю. Шухевичем, Катрусею Зарицькою й багатьма іншими. Футурологія не є міцною сторінкою наших професорів-реалітетників; пригадується, що вони плянували почати "діялог" з режимом саме тоді, коли він вирішив усіми силами вдарити по українській нації з метою її ліквідації через "злиття". Це було відоме меморандум 35-ох професорів, яке залишилось без відповіді.

Було б, одначе, помилкою закінчити читання цієї книги під враженням цих перебільшених нападів на "український еміґраційний естаблішмент". Вся ця фразеологія — це тільки дань панівному в університетах "Плющової Ліґи" політичному стилеві. Насправді ж автор ніякий "лівак", він в душі поклонник Липинського, гетьманець і консерватист. Коли він не любить Донцова й українських націоналістів, то він іде слідами В. Липинського й О. Назарука, а коли виступає захисником Драгоманова (він же редактор англійської книги про Драгоманова у виданні УВАН), то він захищає не так ідеї Драгоманова, як його особу від противників Драгоманова. Він правильно думає, що Драгоманов належить уже до історії і що тільки історія може про нього видати остаточний осуд. Про дійсну ідеологічно-політичну природу автора говорить сама книга; кожний, що її уважно прочитає, переконається, що в ній багато більше "липинщини", ніж "драгоманівщини". З цього погляду, книгу "Між історією й політикою" можна б уважати за цінний вклад автора в українську консервативну думку, але цю думку затьмарюють деякі статті, що непотрібно ввійшли в цей збірник.

2

Про український націоналізм в збірнику дві статті: "Націоналізм" (ст. 239-249) і "Український визвольний рух під час другої світової війни" (ст. 250-263). Перша стаття є передруком з **Енциклопедії українознавства,** друга — рецензією на книгу проф. Д. А. Армстронґа, "Український націоналізм". Крім того, в контроверсійній статті "В обороні інтелекту", є ще розділ, присвячений "ірраціоналізмові" та "волюнтаризмові" в творах Дмитра Донцова (ст. 410-416).

У двох перших статтях, автор намагався бути у згоді з фактами й давав їм об'єктивну оцінку. В них не бракує навіть деяких признань для українських націоналістів. В закінченні першої статті про націоналізм автор стверджує, що "націоналізм здобув собі **тривке місце** в новітній історії України, як вияв **живучости** народу і як **революційна сила** в боротьбі за самовизначення" (всі підкреслення мої — ЛШ). Це і є те, що заприсяжені противники українського націоналізму намагаються заперечити.

У статті про Дмитра Донцова, автор намагається зберігати академічний тон у своїй полеміці, але наукового об'єктивізму вже немає. Він має виразне упередження до Донцова і до його писань, хоч Донцов також перейшов уже до історії і тільки історія може видати про нього безсторонній і справедливий осуд. Для нікого не буде сумнівним, що в історії української суспільно-політичної думки Донцов займає визначне місце і ніхто цього факту не може промовчати або затьмарити особистою лайкою. Погоджуємося ми з писаннями Донцова чи ні, ми мусимо об'єктивно визнати велетенський вклад цієї людини в формування української суспільно-політичної думки й оцінити його з історичної перспективи, а не з точки зору наших сучасних сварів. Це й було б завданням української науки.

Промовчування є ворогом об'єктивної науки. В статті "Інтелектуальні початки нової України" (ст. 76-99) автор довів огляд історії української суспільно-політичної думки до Міхновського й Липинського, Винниченка й Порша. Забув тільки сказати про Донцова, який, тоді ще соціял-демократ, своїми творами про "неісторичні нації", про "модерне москвофільство", про "політичну сепарацію від Росії" звернув на себе увагу Мілюкова й Леніна. Чому? Бо статті його вказували на знаменний поворот в українській суспільно-політичній думці і виявляли її відхід від малоросійського провансальства. Цей знаменний факт автор промовчав.

Суттєві властивості характеру Донцова і виникаючі з них ознаки його неповторного стилю, з усіма скрайностями, поляризаціями, фанатизмом і непримиренством у висловах, неповинні перешкоджати об'єктивному вивченню творчости Донцова в історичній перспективі, отаке саме в тому об'єктивному вивченні, якого не любив у своєму фанатизмі Донцов, що завжди поручав вибирати "за чи проти". Наука такий підхід відкидає і тому наші науковці не можуть бути тільки "проти" Донцова.

І не можуть вони в ніякому разі ображатися донцовським стилем. Бо коли автор нарікає (ст. 342), що Донцов протиставляв "героям" — "свинопасів", то нарікання це походить з факту, що чимало людей, які прочитали це протиставлення, чомусь термін "свинопаси" брали до себе і ображувалися на Донцова. А тимчасом, ці образи ні при чому, бо "герої" й "свинопаси" об'єктивно існують.

Противники Донцова дуже люблять закидати йому профашистські й прогітлерівські симпатії. Але й ці закиди не витримують критики з точки зору історичної перспективи. Політичний мислитель, який бачив винищення 7 мільйонів українських селян, поголовне вигублювання українських науковців, письменників, діячів культури, ліквідацію УАПЦ **червоним фашизмом,** мав право мати профашистські й прогітлерівські симпатії. Чи тільки він один їх мав? Між тими, що тепер критикують Донцова за фашизм є люди, які коляборували з гітлерівськими окупантами. Профашистські симпатії Донцова виникли з його позитивного ставлення до Західної Европи, і вони, з погляду сьогоднішнього дня, були його помилкою. Автор бореться за "право на помилку" для всіх, тільки не для Донцова.

3

Ствердивши змагання автора до повної об'єктивности в статтях про український націоналізм, хочу звернути увагу на **помилковість** його аналізи українського націоналізму принаймні в двох аспектах: революційности українського націоналізму і його виникнення на західноукраїнських землях.

Характеризуючи ідеологію націоналізму (ст. 237) автор пише, що "в основу визвольної концепції націоналізм ставив програму "революції", яка в деяких речників і діячів набула значення "перманентної" революції. Далі він пояснює, що "перманентна" революція була "безперервною чергою саботажних і терористичних актів" і мала "не допустити до закріплення чужого панування над українськими землями та повинна була тримати маси в стані постійного революційного кипіння".

Пояснення автора про "революцію" й "перманентну революцію" — помилкові як з погляду теорії революції, так і того значення, що його націоналісти приписували "революції" й "перманентній революції". Націоналісти справді ставили "революцію" в основу своєї визвольної концепції, але вони були свідомі того, що її (революції) не можна ні "програмувати", ні "робити". Революція — не "револьта", не повстання, не дер-

жавний переворот, тільки завершення, довгого революційного процесу, який відбувається, перш-за-все, в **свідомості** мас. Революційний процес стимулює в масах перехід на вищі ступені свідомости, що її революційна теорія називає "революційною свідомістю", тобто готовістю мас боротися кожночасно за революційні зміни в суспільстві. Революційний процес — це природний процес; він діє як у природі, так і в суспільстві. І в природі, і в суспільстві, той процес має часто стрибкоподібний характер; в суспільстві зростання революційної свідомости часами наростає швидко, часами на такі зміни треба багато років. Революційний процес живиться зударами антагоністичних сил у суспільстві, при чому ті зудари доводять до струсів, які впливають на перехід мас до революційної свідомости. При триванні тих струсів в наслідок браку суспільних реформ, може остаточно дійти до витворення революційної ситуації, в якій уже кожний поштовх може довести до революції, тобто завершення революційного процесу. Революційного процесу не можна зорганізувати збоку чи згори, і такі спроби завжди бувають безуспішні, вони кінчаються авантюрами. Революційні організації виникають у самому революційному процесі; вони створюються і діють саме тоді, коли свідомість мас починає переходити на вищий рівень свідомости — свідомости революційної.

Оце в загальному і є та "революція", що її українські націоналісти клали в основу своєї визвольної концепції. В цій теорії були різні джерела: писання російських народників-революціонерів, польських соціялістів-революціонерів з табору Пілсудського, досвід історії революції, в тому й революції большевицької, писання різних теоретиків революційних процесів тощо. І націоналісти знали, що коли вони не доведуть українських мас до стану "революційної свідомости", то вся їх революційна концепція визволення впаде. Тоді і всі їх надії на новий визвольний зрив, на новий Листопад, на остаточне визволення будуть даремні.

Щодо другого аспекту українського націоналізму, то його, на мою думку, автор книжки не збагнув, а саме не збагнув виникнення українського націоналізму. Автор розповідає нам про виникнення різних націоналістичних груп, вплив на них учення Донцова, споріднення руху з фашизмом і т. п., але тут не важно, хто запалив смолоскип, тільки хто його поніс у важкі роки II світової війни й після неї. Підхопили й понесли цей смолоскип українські народні маси, оті молоді дівчата-зв'язкові, санітарки, господарниці, ті юнаки, що до останнього

набою втримували втрачені позиції, їхні батьки й матері, що всякими способами підтримували боротьбу своїх синів і дочок. В цих українських народних масах була **головна сила** ОУН-УПА-УГВР. Просте пояснення, чому ці маси стали на боротьбу: Напередодні II світової війни українські народні маси Галичини, частинно теж Буковини й Волині, перейшли повністю із ступеня національної свідомости (осягненого в Галичині, в наслідок визвольної війни) до ступеня революційної свідомости. Напередодні II світової війни, західноукраїнські народні маси були готові до боротьби за революційні зміни за всяких умов. Можна заризикувати твердження, що тільки в 1648 р. була така готовість мас до боротьби за загальновизнану революційну ціль, що тепер.

В роки війни відбулися численні стрибкоподібні революційні зміни в свідомості мас. Волинь, розчарована большевицьким визволенням 1939-1941 років, твердо стала на революційний шлях. "Тутешні", цебто поліщуки ставали членами ОУН і бійцями УПА. Лемки, які ще в в 1940 році говорили до українських пропаґандистів: "Везьте собі тот золотий тризуб і ідьте геть", 5 років пізніше цілими родинами ішли в УПА. Вони найшлись у "межовій ситуації", а екзистенціялісти вчать, що коли в **свідомості** людини створюється "межова ситуація" людина схильна відриватися від біотичної форми існування й переходити до вищого ступеня "екзистенціяльної" свідомости, що може проявитись навіть у боротьбі за трансцедентальні ідеї. Революційна теорія називає такий факт переходом до "революційної свідомости". В сучасній Україні не бракує актів, які знаменують такий перехід, бо національно свідома людина знайшлась у "межовій ситуації" віч-на-віч із теперішньою політикою сов. режиму. Таких актів багато — самоспалення Макуха й Бреславського, вивішування українських національних прапорів, участь у численних актах, про які згори відомо, що вони будуть причиною репресій.

Стимулів для переходу західноукраїнських мас до революційної свідомости було багато. Може найбільший вплив на маси мав процес Біласа й Данилишина і їх геройська смерть. Визначний вплив мали процеси Степана Бандери, які йшли впарі з утисками режиму. Очевидно, всі утиски, в тому теж сучасна національна політика московського режиму в Україні **сприяють революційним процесам і посилюють націоналізм в Україні.** Стверджую факт, з якого не хочу робити ніяких висновків, бо дальший розвиток подій залежатиме не тільки від

внутрішніх, але й від зовнішніх чинників, яких співдію не місце тут передбачувати.

"Перманентної революції" немає, якщо "саботажні й терористичні акти" не йдуть впарі з революційним процесом у **свідомості** мас. "Перманентна революція" мусить відбуватися перш-за-все в свідомості мас, в якій мусить заіснувати "межова ситуація". Відрив від біотичної форми існування проходить з трудом, адже Одисей відмовився стати безсмертним за ціну зречення з чудової Ітаки й любої Пенелопи. Все ж таки, відрив від біотичної форми існування діє і стає навіть закономірний. Ніхто не знає, в свідомості якої кількости українських людей заіснувала тепер "межова ситуація", але революційний процес власне тому є стрибкоподібний, що він раптово змінює кількість у якість. Кількість репресованих на Україні більшає з дня на день, і це свідчить, що кількість і там що раз частіше переходить у якість. А коли так, то це найкращий доказ, що революційні процеси діють на Україні, що там таки відбувається "перманентна революція". Це зудари антагоністичних сил у совєтському суспільстві, які обильно виступають в Україні, а яких зовсім не стимулюють українські еміґраційні націоналісти.

4

На закінчення цього огляду книги "Між історією й політикою" хочу ще торкнутись підходу автора до історії нашого недавнього минулого, зокрема, до історії української революції 1917-1920 рр. Він один з небагатьох, хто ці теми в нас порушують. Поза ними, серед наших "політичних еміґрантів" панує дійсно тьма кромішня про ці справи. Українські інтеліґенти про справи нашого давнього минулого знають дуже мало, і, що найприкріше, навіть не збираються їх пізнати. А це погано! Знання рідної історії — це головна ознака справжнього інтеліґента, а що вже казати про інтеліґента, який має бути "політичним еміґрантом".

Про порушені тут справи маємо в книжці чотири статті. Тут хочу торкнутись двох справ: авторової характеристики української демократії, а також справжнього характеру того, що автор називає "українською революцією".

Автор на кожному місці своєї книги протиставить українську демократію тоталітаризмові, монопартійності, вождизмові українського націоналізму. В його уяві український "інтегральний націоналізм" (невдалий вислів проф. Армстронґа) — це

щось дуже близьке расизмові, антисемітизмові, національній виключності. Він твердить, що націоналісти заперечують "демократичні й соціялістичні принципи" в новітньому українському державному будівництві. До речі, чимало критики націоналізму, що її подав автор у своїй статті про "націоналізм", стосується вчення Донцова, а не постанов різних зборів, що єдино обов'язували в ОУН. І тут треба авторові зробити зауваження, що націоналісти ніколи не атакували "демократичних принципів", тільки критикували те, що робили різні демократи в новітньому українському державному будівництві.

Чи в тому будівництві справді діяла "демократія"? Чи справді Центральна Рада була завершеною демократією? Ми знаємо, що хліборобсько-демократична партія (С. Шемета), партія українського селянства, не могла належати до Центральної Ради, але прихильники червоного тоталітаризму, майбутні "боротьбісти" й "незалежники" могли.

Чи справді ми мали демократію в Трудовому Конґресі України, коли до трудових рад міг належати, напр., фельдшер, але вже не лікар, бо той належав до кляси "експлуататорів". Це ж і був той "напівбольшевизм" Директорії УНР, яким страшили Антанту різні наші приятелі. А, може, автор скаже, що в кам'янецьку добу, коли важилась доля України, ми мали "демократичний уряд"? Ні, ми мали диктатуру Центральних комітетів УСДРП і УСРП віч-на-віч галицької диктатури. "Демократичний" цирк взаємного поборювання в обличчі катастрофи, що його нам обидві диктатури показали в Кам'янці, може й справді вилікувати людину з усякої любови до українських "демократів". А, може, про гуманність "української демократії" має нас переконати "демократичний" суд над полк. П. Болбочаном, який засудив визначного старшину без оборонця, без свідків оборони, а потім ще наказав розстріляти його в стані божевілля?

Автор протиставляє демократію тоталітаристам з ОУН, яка перед війною створила в Кракові міжпартійний Український Національний Комітет, яка до уряду Ярослава Стецька запросила 16 не-членів ОУН (д-ра М. Панчишина, д-ра Олександра Барвінського, ген. Всеволода Петрова, д-ра Костя Паньківського, д-ра Олександра Марітчака, д-ра Юліяна Федусевича, д-ра Богдана Дзеровича, інж. Юліяна Павликовського, д-ра інж. Євгена Храпливого, інж. Ілярія Ольхового, інж. Андрія П'ясецького, проф. Володимира Радзикевича, Осипа Позичанюка, Ол. Гай-Головка, Н. Мороза, д-ра Михайла Росляка) і яка людям інших

політичних переконань не перешкоджала брати участь в боротьбі, яку організувала та яка в УГВР мала тільки 8 своїх представників на всіх 20, що брали участь в І ВЗУН УГВР. Або ще такий приклад: на чотирьох начальників обласної адміністрації в Галичині (області: Львів, Тернопіль, Станиславів, Дрогобич), Я. Стецько призначив 1 ундиста, 1 члена ФНЄ, 1 соціяліста-радикала й 1 безпартійного. От і "виключність" ОУН!

Українці (й не-українці) інших політичних переконань, що боролися в рядах ОУН-УПА мали значний голос у націоналістів. З власного досвіду стверджую, що свобода слова була повна. Свободу слова мали теж опозиційні групи в ОУН. Автор згадує "ревізіоністичну групу" І. Мітрінги (ст. 245), але не згадує, що та група не тільки могла діяти в ОУН, але й уклала соціяльно-економічну програму для постанов II (краківського) ВЗУН, яку більшість учасників Конґресу прийняла. "Ревізіоністів" ніхто в ОУН не репресував і їх з ОУН не викидав, вони самі вийшли з ОУН і створили окрему партію. Отже твердження автора про "українську демократію" і про тоталітаризм та виключність ОУН, вимагають основної ревізії.

І ще справа його визначення характеру української революції. На цю тему в книжці чотири статті: "Українська революція з перспективи сорокліття" (ст. 163-179), "Четвертий Універсал на тлі української політичної думки" (ст. 180-205, "Вклад Галичини в українські визвольні змагання" (ст. 208-217), "Український комуністичний маніфест" (ст. 218-227). В цілій низці вірних стверджень, як теж у деяких непродуманих, що, напр., Україна **могла** продовжувати війни проти Центральних держав після визнання УНР Францією й Англією де **факто,** що автор заперечує (ст. 194 і з цього продовжування в типовому трикутнику бою (большевики, німці, українці) вийшло б таке, що Україна по кількох місяцях такої війни була б у таборі Антанти, а не Центральних держав), автор все таки не порушує **основної справи** тодішнього нашого державного будівництва. Не тільки йому, але й багатьом іншим історикам бракує зрозуміння, що Україна тоді перебувала в ста**ні війни** з ворогами її незалежности і що визвольну війну могла виграти тільки українська армія. Оскільки українська армія цієї війни не виграла, то повна аналіза нашого державного будівництва мусить відповісти, перш-за-все, на питання, чому українська армія тієї війни не виграла. Тут маємо першу причину провалу наших визвольних змагань, як каже автор, а все інше — то тільки причини другорядні.

То було зовсім не так. Українська армія не могла виграти визвольної війни, бо була знищена епідемією тифу. Про розміри знищеня говорять такі цифри: 15 серпня на фронті в реґулярних частинах (без повстанських загонів) було 75,000 старшин і бійців, у тому 37,350 баґнетів, 3,725 шабель, 305 легких і 37 важких гармат, 1,169 кулеметів, 10 панцерних поїздів, 6 панцерних автомобілів, 26 літаків, 4 радіостанції. Це була на той час значна сила, третя за величиною по "Добрармії" ген. Денікіна й польській армії на фронті проти Червоної армії. Два й пів місяця пізніше з тієї сили залишилося на фронті тільки 7,000 баґнетів і шабель, тобто 9.3% попереднього стану. Решта згинула від тифу, хворіла на тиф, або виздоровлювала.

Ніколи вже пізніше українська армія не вернулась до попереднього стану. В умовах союзу з Польщею не можна було наново розбудувати української армії, бо польські союзники не хотіли сильної української армії.

Таким чином, українська армія перестала існувати як сила, що могла вирішити визвольну війну в свою користь. Катастрофу визвольних змагань спричинила епідемія тифу, в наслідок якої згинуло не менше, ніж 40,000 старшин і вояків, цвіт української нації. Українські історики досі не прослідкували цієї жахливої катастрофи, не відповіли на питання, звідки взялася та епідемія в українській армії, не дослідили ні її причин, ні наслідків, і навіть не подумали, які наслідки та наша катастрофа мала для нас, для цілої Східної Европи, а навіть для всього світу. Коли ми забуваємо самі про неї, то не повинні дивуватися, що світ про неї нічого не знає й нічого не чув. Тут наша історична наука виявила жахливе занедбання.

В обговорюваній книзі є ще багато інших тверджень, за які з автором можна й треба сперечатись, але спірні питання не зменшують вартости книги, навпаки, навіть збільшують її, тільки шкода, що нема кому в автором сперечатись. Автор висловив у книжці те, що думав, а "демократія, це перш за все дискусія" і суперечка. Це я й робив безсторонно й безпристрасно.

РЕЦЕНЗІЇ Й ОГЛЯДИ

Богдан Бора. Твердь і ніжність; вибрані поезії. Вид. СУБ, Лондон, 1972.

Рефлексійна ліричність і пристрасний патріотизм, мабуть, два основні струми поетичної творчости поета Богдана Бори, якого остання, майже тристасторінкова книжка поезій появилася під заголовком "Твердь і ніжність" в 1972-му році, видана коштом Союзу Українців у Великій Британії.

Книжка видана з винятковою дбайливістю, з перекрасною віньєтою мистця проф. Роберта Лісовського. Інформативна стаття про поезію Б. Бори, Святослава М. Фостуна, навіяна тим неописним літературним польотом, що зразу полонює читача. Автор її зупиняється на основних тематичних питаннях поезій Б. Бори, на тлі зарисовок біографічних цього ніжного поета, що надівши вояцький шолом, зумів передати теж драматизм патріотичних почувань своїм мистецьким словником.

Словник поета Б. Бори чіткий, академічний, доведений до меж виключного літературного пуризму, чого йому можна позавидувати, а втім, тут і там, дискретно вплітаються деякі авторські неологізми.

На наш погляд, в поезії Б. Бори виділяються, в основному, два стилістичні ходи, а саме патетична патріотична реторика і глибоко відчута й пережита лірика. Не зважаючи на такий чи інший цикл, в поезіях Б. Бори, повертаються тематичні мотиви, присвячені улюбленим його мотивам, з яких найпочеснішу позицію віддано культові матері-батьківщини, якому поет особливо глибоко відданий думками й почуваннями і цю відданість передає завжди переконливо своїм поетичним словом. А втім, мотиви цього культу матері-батьківщини, вплетені в інших тематичних циклях його поезій.

Культ патріота вояка — це друга з черги тема, відмічена навіть окремою віршованою декларацією, під заголовком "Я вояк". Це теж мотив, що повторюється в інших, віршованих варіяціях. Цьому культові вояка, добавлена тема любовної трагедії, чи то тема дівчини, трагічного героя, що глибоко закарбована в психіці поета.

Цій темі поет присвятив цілу низку глибоко зворушливих строф. До цього циклю належать теж поеми балядного характеру такі, як, напр., "Месниця", виключно винятковий жанр в сучасній українській поезії, присвячений нашим дівчатам героїням, що кинули свою долю на жертівник Батьківщини. Таких героїнь у нашій сучасності таки рясно і полум'яні слова поета Б. Бори, що їм присвячені, сьогодні особливо цінні та актуальні.

Третя тематична група поезій книжки "Твердь і ніжність", це особиста лірика автора. Серед поезій цього циклю існують поетичні шедеври, в яких поезія Богдана Бори сягає до рівня вершин сучасної української лірики. Вислювлюючись переносно, "поетична арфа" Богдана Бори таки дослівно багатострунна, особливо тематичними мотивами. Автор уміє завжди висловити свої думки і свої почування незвичайно переконливо й серйоз-

но. А ось одна з метафор, феноменальна, як літературна знахідка — (в поезії "Сучасникам") — фраза "Шевченко — Орфей", доводить глибоку й проникливу творчу інтуїцію її автора.

У віршувальному мистецтві поет придержується норм канонічних з суворою дбайливістю. В книжці немає ані одного білого вірша, ані так зв. верлібру. Строфи, ритми і рими, неначе вояцькі колони у врочистому марші, у повному виряді, дефілюють перед читачем від першої до останньої сторінки.

Книжка оздоблена портретною світлиною автора, елегантного мужчини, з фізіономією, яка здається що тільки скинула вояцький шолом — адже поет Богдан Бора колишній старшина УД.

Коли шукати аналогій, чи схожостей з творчістю Б. Бори у світовій поезії, цебто поетів з видатно вояцькою тематикою, на наш погляд англійський поет-вояк Вілфред Оуен, що згинув наприкінці першої світової війни як вояк, особливо близький нашому поетові, але поезія В. Оуена песимістична і присвячена фаталізмові вояцької долі перш за все.

В. Гаврилюк

Петро Роєнко. Гомін волі; повість. **В-во "Любисток"**, Торонто, 1975, 128 ст.

П. Роєнко, відомий вже читачам як автор повістей і нарисів-репортажів з тематикою подій із-перед II світової війни, воєнних часів і періоду нашої "скитальщини". Він вкладає в свої твори багато фактичного матеріялу з недавніх історичних подій і наснажує його емоційно, як учасник їх і співтворець нашого духового процесу.

Його нова книжка "Гомін волі" дає неначе підґрунтя, — суспільно-історичне й психологічне для тематики й насвітлення подій його творів, виданих уже раніше. Хронологічно, події нової повісти переносять читача в минуле, в часи перед I світовою війною і в часи Визвольних змагань. Дія відбувається на Поділлі, в Уманщині, де ще живі спогади про героїчні і не менше трагічні події гайдамаччини. З покоління в покоління переходять розповіді дідів і прадідів про те непокірне селянство, що стало голіруч на прю з ворогами польськими, а згодом московським займанцем. Автор влучно насвітлює історичне тло через розповіді своїх персонажів, даючи тим експозицію для сучасних їм подій. Зрозуміло, що й протагоністи поглядів і переживань того часу, це селяни, що є сіллю землі української, її найздоровіший духово елемент.

Герої повісти Онисько й Василина, це чесні працьовиті хлібороби, батьки дітей, носії глибинної національної свідомости, що виросла на традиційній нескореності предків. Наші селяни, це з природи думаючий елемент, що поривається на своїх власних плечах здвигнути волю України. Герої повісти прості, але незламні й прямолінійні. Брати Ониська вивчились і "вийшли в люди"; стали народними вчителями і несуть правду України в народ. Онисько, запопадливо працюючи на ріллі, дбає про ту саму справу й поширює свідомість серед свого оточення та спільно з Василиною виховують дітей. В родині Ониська й Василини не має якихсь великих подій; у ній віддзеркалюється життя й погляди персонажів кристалізуються й унапрямлюються для створення загального національного руху.

При всій щирости й правдивости поглядів автора, висловлених у повісті його героями, наявні й недоліки твору. Це неоправдане психологічно й соціологічно надмірне теоретизування персонажів, вживання ними книжних і абстрактних висловів та їхня надмірна декларативність. Важливим недоліком є також часті ненормативні мовні форми (напр. давальний відмінок: "бабуні і дідуні" і багато подібних), що виявляє пекучу потребу доброї мовної редакції для наступних видань. Назагал одначе треба ствердити, що книжка цікава зображенням доби і переконлива щирістю й емоційною наснагою розповіді автора.

Н. І.-Пазуняк

Володимир Винниченко. Між двох сил; драма на чотири дії. Видання друге, упорядковане. Редакція, передмова й переклад російської частини тексту Василя Чапленка. Вид-во "Нові Дні", Торонто, 1974, 97 ст.

У "Слові від ерактора" В. Чапленко пише, що В. Винниченко написав цю драму навесні 1918 р. і думає, що в українській драматургії немає кращого твору про історичні події, що відбувалися в Україні в часі її державного становлення, тобто про боротьбу українського вільного козацтва з більшовиками-червоноґвардійцями.

Перше видання цієї драми появилося в 1919 р. у Відні. П'єса була написана двома мовами — українською і російською і через те була майже непридатною для укр. театру. В. Чапленко взявся впорядкувати віденське видання п'єси, переклав російський текст українською мовою та виправив помилки й перекручення в тексті першого видання.

Це видання призначене для театру й читача, бо, як підкреслив редактор Чапленко, в науковому виданні такої коректури робити не можна, ані теж перекладати частини оригінального російського тексту українською мовою.

Дія драми відбувається в одному з великих провінційних міст на Україні на початку 1918 року. Незвичайно яскраво й переконливо змалював Винниченко в цій драмі героїчну боротьбу України із своїм найжорстокішим і найненажерливішим ворогом — Росією.

Він правдиво й сильно відобразив безмежну трагедію українського народу, його роздвоєння, наївність і легковірність, що довело до ослаблення національного організму в боротьбі з хитрим і підступним північним окупантом.

Винниченко передбачив реалітет історичної дійсности в СРСР. Вже на самому початку становлення комуністичної влади в бувшій царській імперії з демагогічно-облудними гаслами Леніна про справедливість, волю, самовизнання й право на цілковиту самостійність усіх народів він показав у драмі, що під соціялістичними гаслами російського інтернаціоналістичного братерства криється жорстокий російський шовінізм і великодержавне "єдинонеділимство". Ленінові та його кліці треба було виграти на часі, поки розторощена війною і революцією російська імперія поросте в пір'я і набереться сил. Демагогічними гаслами Ленін зумів збаламутити частину українського народу, зокрема українських соціялістів-комуністів, які "на квиток повірили москалеві", сліпо повірили тим, що століттями розпинали наше національне тіло, грабували нашу духовість, визискували нас економічно, забороняли розмовляти рідною

мовою, заселяли сибірські простори нашими найкращими людьми.

Українські націонал-комуністи, яких Винниченко змалював у п'єсі в образі Софії Сліпченко, були поставлені історичною дійсністю "між двох сил". З одного боку російські червоногвардійці-більшовики (Ґрінберґ, Сємянніков, Сініцин, Подкопаєв, Сорокін), які з шовіністичним завзяттям нищили все українське, закривали українські школи, палили книжки, висмівали українську мову, розстрілювали людей, — а з другого боку — відділи української народної армії (старий робітник Микита Сліпченко та його сини Марко й Арсен), що обороняли свої історичні права та молоду Українську Народню Республіку.

Софія (дочка Микити Сліпченка) — поповнила самогубство, коли переконалася, що російські більшовики грубо обдурили українських комуністів і поводяться на Україні як імперіялісти -великодержавники з притаманним російським людоненависницьким шовінізмом.

Всі образи історично правдиві, неначе вирвані з тогочасної дійсности. Наприклад, в образі Софії, як це влучно підкреслив В. Чапленко, Винниченко "пророче передбачив долю В. Шахрая, В. Затонського, М. Скрипника, М. Хвильового й багатьох інших, що повірили були в "ленінську розв'язку" національного питання в СРСР".

Степан Чорній

Валентин Мороз. Есеї, листи й документи. Видавництво "Сучасність", Суспільно-Політична Бібліотека Ч. 19 (38). Документи ч. 9. [Мюнхен], 1975, 286 ст.

У Видавництві "Сучасність" появилася монографія життя і творчости героя й мученика наших часів Валентина Мороза. Книжка появилася, мабуть, п'ять хвилин перед дванадцятою. В час, коли в нашій дійсності в Україні й на еміграції життя зупинилося на мертвій точці, коли, за словами І. Кошелівця, Україна найшлася в межовій ситуації, а скажений наступ на українську мову привів її до стану мертвих, нікому непотрібних мов, на еміграції мова завдяки нашому балаґульству й нерідко підшептам напомпованих туристів та всякого роду "вимінників" втрачає свою вагу. В цей час книжка про непідкупне геройство, про ідеаліста, незламного в боротьбі з перекручувачами законів, про леґендарну витримку в роді Байди Вишневецького на фізичні тортури, дуже й дуже на часі.

Ніколи не було такої потреби на книгу про героїв, як у час непотрібних трударів, людей-атомів, що безкритично виконують чиюсь запрограмовану волю, в час розгульні "писання для писання", в час запаморочення чужиною культом чілійських, французьких чи навіть московських комуністичних поетів нашими еміграційними "інтелектуалами". І гірше в час екепсису й "реалізму", про який говорить Валентин Мороз у своїх есеях. Цей скепсис і "реалізм" ще, може, якоюсь мірою виправданий в Україні, де ціле покоління двадцятих рр. змела з лиця землі ґепеушницька м'ясорубка, а наступні два покоління сорока- та п'ятидесятників, за малими вийнятками задубіли в катастрофі соцреалізму, там же за прояв українського самовияву в якійнебудь формі кара на горло, але поза межами "радянської" вітчизни воно виросло як дикий бур'ян ялового метикування, з безпричинного "бунту для бунту" до найвищого ступня графоманії.

В Україні натомість літературні подвижники несуть скривавлений роздираний щомиті прапор як знак, що, хоч у межовій ситуаці, народ таки живе. Яскравим представником тієї Лесиної "контра спем сперо", Лесиної одержимости є Валентин Мороз. Він не є лише істориком з незакінченою дисертацією, поетом і письменником, він син тієї землі, що є землею не лише поетів. Сувора мова, добра пам'ять історії, старовинних обрядів і, головне, характер — це ознаки тієї "тихої волинської сторони, де висить кобза на стіні". Традиції княжої доби, пам'ять козацьких боїв і звідти почуття гордости неможливо вбгати в пристосуванство пфальцфайнівських форналів, яких так дбайливо відсіяла московська м'ясорубка для життя та для зневажання українського слова. Не диво, що викладаючи історію в безбарвному Станіславові, Валентин Мороз відразу спостеріг таку ж давню шляхетність гуцульського племени й Довбушеві традиції мальовничого Космача перегукнулись з його волинськими.

Яка актуальна пригадка особливо для тих організаторів церковного життя на еміграції, чим повинна бути церква в житті народу. В есеї "Хроніка опору" він пише, що церква не може бути закостенілим в середнєвіччі каноном, а живим дрижанням народного серця. Він пише:

"Уніятство, що було задумане як засіб польонізації, вросло в живе тіло народу, зробилося явищем національним. Боротьба з ним перестала бути національною справою таксамо, як і захист православ'я, що в свою чергу став засобом русифікації"...

Темою другого есею "Репортаж з заповідника ім. Берії" є декультурація чи пак масовізм культури, якою закидають країну роботів чи пак ґвинтиків совєтської імперії. Він унаявнює непошанування людини, безправство, свавілля і цинізм "оборонців соціялізму", але остерігає, що все це дочасне, що з жахливого родиться безстрашність, бо ніщо не може рости в безконечність. Два інші есеї "Серед снігів" та "Мойсей і Датан" підносять на вершок національну гордість, якої не вистачило, на думку Мороза, в Івана Дзюби та білоруської поетки Євдокії Лось за її багатомовний вислів, мовляв, для неї Білорусь — друга Москва.

Оригінальні твори Валентина Мороза в прозі завершують "Замість останнього слова" і "Гостинець синові" (поезія в прозі, та двадцять три поезії). Ця невелика числом, але вагома літературними вартостями збірка "Прелюд" відслоняє образ поета, яким є насправді памфлетист та історик. Особливо історіософічний зміст поезії "Луцьк" перекликається з того роду поезіями Лятуринської, Стефановича, пройнятий отим "волинським духом", духом сивої давнини.

Окреме місце в книзі займає відділ документів, листів; заяв, звернень визначних українців та чужинців до глухих на людське горе представнинів імперської влади і, нажаль, західних товариств, що покликані обороняти людські ідеали: Об'єднаних Націй, Міжнародної Амнестії, Пенклюбу. Листи до дружини, лист поетового батька до Брежнєва, вимоги та виступи на оборону, протести з приводу вирону доповнюють творчу біографію.

Зворушливим додатком до ілюстрації короткого і важного життя Валентина Мороза є поезії Ігоря Калинця із збірки "Підсумовуючи мовчання", присвяченої Морозові. І цей відгук на Морозове горе найбільшого українсь-

кого поета нашого століття додає до мученичого вінка на голові Мороза оливну гілочку.

Оксана Керч

Омелян Михайло Тишовницький, Мої пам'ятки. Фраґменти спогадів, статті, промови, листи, документи, світлини тощо. Льос Анхелес, Каліфорнія, 1974, 518 ст.

Інж. М. О. Тишовницький, кол. чотар УГА, описав докладно свою багатогранну працю на службі рідному народові, з документацією, світлинами, листами, своїми промовами тощо. Він подав спомини із свого життя, повного безкорисної праці, посвяти, витривалости на внутрішньому та зовнішному відтинках, між своїми й американцями. Шкода, що він так коротко описав свою боротьбу за українську державність, варт і треба було її ширше описати у II томі споминів. 76-літній заслужений громадянин і діяч у багатьох ділянках, що боровся із зброєю в руках в обороні рідної землі, не перестає боротися словом і письмом за визволення України, за збереження української національної субстанції всіми способами: зберіганням української мови й культури, зберіганням здоров'я (проти вживання алькоголю й тютюну) та за чисто українськими подружжями, бо мішані подружжя доводять молодих українців до повної асиміляції. Про всі ці преважливі справи автор пише дуже переконливо, одержимий духом ревного апостолування, просто місійної праці на народній ниві.

Його змусили були стати перекладачем в німецькій армії впродовж трьох місяців влітку 1941. Для історії варт згадати, що в першій світовій війні перекладачами в австрійській і німецькій арміях на українських землях були переважно чужинці, вороже наставлені до українців. Оті чужинецькі перекладачі причинилися до смерти тисяч наших невинних людей, що їх обвинувачували у шпіонажі чи в ворожих акціях переважно наші вороги з національних меншин. З вибухом другої світової війни деякі наші організації та впливові діячі старалися зробити перекладачами українців, які могли б вразі потреби оборонити наших невинних людей від арештів і розстрілів, як робив О. М. Тишовницький та інші наші перекладачі, які врятували життя багатьох наших людей.

Рятування нашої національної субстанції стало кличем УЦК та всіх наших Допомогових Комітетів на українських землях під час II світової війни, бо український нарід від 1914 р. втратив понад 15 мільйонів осіб — найбільші втрати, що їх зазнав колинебудь якийсь нарід! Приїхавши до Америки в 1946 р., він включився в українське життя в Нью Йорку, Маямі, Тексасі і в Льос Анхелес у Каліфорнії. В Тексасі виголосив з великим успіхом 11 доповідей для американців. Написав багато статтей до української преси, багато листів до визначних осіб і організацій в українських справах.

Для пропаганди української справи він прибиває на листах печатки й наліпки з відповідними кличами. Від 3. 3. 1973 р. очолює Дорадчу Раду Центрального Бюра Українських Подруж "Мета" у Філядельфії, як теж веде, разом з дружиною Оленою, відділ того бюра в Льос Анхелес. Цій важливій справі він присвячує тепер найбільше уваги, енергії й часу. На жаль, не вся українська преса підтримує цю патріотичну акцію, "щоб не зразити собі читачів!" Тому мішані подружжя доходять у нас до 90%!

Ця вартісна книга — це дороговказ для всіх наших людей, що "не тільки хлібом живуть", але й почуттям обов'язку служити рідному народові, бо йому завдячуємо всю нашу духовість, нашу культуру й традицію, які ми повинні вдержувати й розвивати. Нехай добрий приклад інж. О. М. Тишовницького заохотить усіх наших старших людей списати спомини з свого життя та залишити їх своїй родині на вічну пам'ять. Не всі спомини можуть бути надруковані, але вони повинні бути помножені та передані до збереження в кількох наших музеях-архівах, щоб були доступні для наших дослідників. Бо з таких споминів постає повна картина нашого життя як на рідних землях, так і на чужині. Ця книга дочекалася багато прихильних рецензій, автор одержав багато теплих листів. Наш Патріярх, Блаженніший Йосиф І, написав м ін.: "...Завважується у Ваших спогадах, статтях, промовах і листах Ваш великий патріотизм, глибоку релігійність і незмінно сильну любов до свого українського народу, яка спонукала Вас, молодого старшину, вступити в перші ряди Української Галицької Армії і пережити з нею успіхи й трагедію, а опісля додала Вам сили працювати жертвенно далі для свого народу у змінених обставинах".

"Мої пам'ятки" — це "пашпорт" невтомного працівника й борця за українську справу, що заставить усіх подумати: "що я зробив для української справи?" Це зразок до наслідування всім сучасникам і грядучим поколінням, як треба служити рідному народові при всіх обставинах! В нас є чимало таких відданих народних працівників, але як же мало таких, що залишили таку солідну документацію патріотичної праці за все своє життя? Ця книга повинна бути в усіх наших бібліотеках (але... куди ж вони ділися з усіх наших парафій і громад?), коли за добрим прикладом інж. О. М. Тишовницького підуть інші наші діячі, тоді його книга сповнить своє завдання!

Іван Дурбак

Мирослав Харина. Богомільним шляхом. З Провидінської прощі до Святої Землі і Люрду. Накладом С. У. К. "Провидіння", Філядельфія, 1973, 253 ст., ілюстрації.

Проща до Святої Землі була завжди бажаною метою християн у всьому світі. В літературі задокументовано чимало спогадів з таких релігійно-зумовлених мандрівок і описів продуховленого побуту в місцях, де паломники дошукувалися слідів Ісуса Христа. Глибоке духове пережиття, визване подорожжю до Св. Землі, віддзеркалене в відомому з XII ст. "Паломнику" ігумена Данила, воно проявляється теж традицією відновлених паломництв до Христового Гробу в XIX ст., напр., у творі Юлія Словацького, чи в інтимних звіреннях Миколи Гоголя. Автор спогадів "Богомільним шляхом", о. Мирослав Харина, духовний провідник Провидінських прочан до Св. Землі й Люрду, взяв на себе завдання позвітувати про сучасну йому атмосферу дорогих кожному християнинові місць, увічнених в людській пам'яті життям і післанництвом Сина Божого. У вступі до книжки проф. Григор Лужницький ось як відзначує особливу актуальність цієї книжки під сучасну пору: "Щоб закріпити в історії прощ України прощу відбуту до Святої Землі в час, коли християнська Україна в кайданах молиться у новітніх катакомбах, спогади-описи, що їх

подаємо нашим читачам із цієї прощі, є подвійно важливі: по-перше, автор, зручно пов'язуючи опис окремих святих місць із словами-цитатами із св. Євангелії чи Передання, наочно виказує фальші сьогоднішньої, в українській мові подаваної із СССР, комуністично-атеїстичної публіцистики, наче б земне життя Спасителя було "мітом"; а по-друге, цією прощею до Святої Землі Союз Українців Католиків "Провидіння" не лише придбав духове посилення для себе, але й став виразником і посередником усіх тих українців, яні, заковані в комуністичні кайдани, не мають можливости випросити прощення й ласки для України на цій землі, де Христос ходив своїми ногами"...

Упродовж своїх цікавих, живих і солідно опрацьованих спогадів веде автор читача дійсним богомільним шляхом, починаючи з "вічного міста" Риму й нашого Собору св. Софії в ньому, по слідах апостола Павла у Греції, а тоді, з черги, батьківщиною Сина Чоловічого — в Єрусалимі, Вифлеємі, Самарії, Галилеї, з зупинками на Оливній горі, над Генезаретським озером, Мертвим морем тощо. На поворотному шляху пам'ятну прощу заключено в Люрді у Франції, відомому із своїх чудесних появ Богородиці, з чого подав автор гарний і речевий звіт, переплітаючи свою розповідь приведенням фабули твору Франца Верфеля "Пісня про Бернадетту".

У цій вартісній книжці сучасного паломництва знайде читач багату криницю документальних світлин, цінні історично-топографічні введення до окремих розділів і об'єктів відвідин, мапки, картографи і пляни терену, як і численні посилання на тексти з Євангелій, що чарівливим приторком унагляднюють поєднання давно минулих біблійних часів із нашим прозаїчним сучасним. Твір цей своєю інформативною частиною може теж послужити майбутнім прочанам за корисного й достовірного провідника по описаних величних місцях.

Роман В. Кухар

Світильник Істини. Джерела до історії Української Католицької Богословської Академії у Львові (1928-1929-1944). Частина перша. Матеріяли зібрав і опрацював д-р Павло Сениця. Накладом Студентів Богословської Академії, Торонто-Чікаґо, 1973, 716 ст. Ілюстрації, документація, індекс, підсумки в укр., англ., франц. та нім. мовах.

У пропам'ятній книзі "Світильник істини" впорядник її й дослідник знадібок, причетних до історії Богословської Академії у Львові, д-р Павла Сениця, передав нашій громаді цінну й сумлінно зібрану документацію цієї заслуженої й одної з провідних високошкільних установ на західно-українських землях, що існувала всього 15 років, проте залишила тривкі сліди в культурному житті нашого народу.

Книга охоплює історію Богословської Академії, біографії зведення її професорів і духовників, насвітлення ролі в оснуванні й керуванні установою Слуги Божого митр. Андрея Шептицького й теперішнього Верховного Архиєпископа й Кардинала, Блаженнішого Йосифа Сліпого. Слідують статути, програми, пляни навчання, списки публікацій Академії і друкованих праць її викладачів та підсумки науково-педагогічних осягів школи впродовж її короткої діяльности. В книзі теж відзначено окремі органи Богословської Академії, як, напр., її бібліотеку, музей з відомою збіркою ми-

стецьких картин, починаючи з XVI ст., журнал "Богословіє", академічні доповіді, плекання музично-хорової культури, що все разом складалося на всесторонню науково-педагогічну й культурно-мистецьку працю, ведену в найкращих традиціях славних з нашої історії Академії. Книга побудована на джерельних матеріялах в оригінальних редакціях без будь-яких змін, вибраних змістовно й доцільно з нелегко доступної літератури. Шкода тільки, що впорядник не привів точної бібліографії використаних джерел, що мало б особливу вартість для майбутніх дослідників. На зміст книжки складаються ось які важливіші розділи: Заснування Академії, Статут, Виклади, Основник і професорська колеґія, Наукові семінарі, Наукові праці, Бібліотека, Музей, Церква і будинки, Студентські організації, Адміністрація.

В передмові до "Світильника істини" кол. професор Богословської Академії й теперішній проректор Українського Католицького Університету в Римі, о. д-р Василь Лаба, пише загально про значення Академії: "Греко-католицька Богословська Академія у Львові проіснувала тільки три свої п'ятирічні цензури з дворічною перервою за першої совєтської окупації Галичини. У цьому розмірно короткому часі вона виросла на поважну богословську школу. Її професорський збір перейшов тридцятку висококваліфікованих сил. Коли до одного річного випуску студентів, що в ній закінчували студії, зарахувати тільки абсольвентів, то всіх студентів з закінченими повністю студіями вона випустила около шестисот... Усі дії й надії Академії перекреслила друга світова війна, друга й остаточна совєтська окупація Галичини та важка трагедія цілої Української Католицької Церкви. Гомінка Греко-католицька Богословська Академія замовкла, як і ціла Українська Католицька Церква, яку Москва скасувала в 1946 р. Одначе скомплетована д-ром Павлом Сеницею Пропам'ятна книга не є некрологом Богословської Академії у Львові. По двадцятьох роках Академія повернулася знову до життя, і то в такому прославленому виді, до якого вона прямувала від початку свого існування — як Український Католицький Університет з тимчасовим осідком у Вічному Місті під покровом Блаженнішого Кардинала Йосифа"...

"Світильник істини", це вислід довгорічних підготовних трудів, що датуються з 1958 р., — це солідна й вартісна праця абсольвента Богословської Академії і його співробітників, з-поміж яких назвемо о. В. Жолкевича, Ю. Бескида й Я. Чумака, вірних і вдячних своїй Альма Матері за те, що вказала їм справжнє світло істини й високо, впродовж 15-ти років свого існування, держала прапор національної й духової освіти й науки. Окремою вартістю книги є численні, інколи унікальні, світлини, що утривалюють в пам'яті славних діячів Академії й її питомців, прославлених своїми хоровими походами підчас Зелених свят на могили національних борців, що впали в боротьбі за волю України.

Роман В. Кухар

КЛЮЧ РАЗУМІНІЯ Іоанікія Ґалятовського в виданні проф. К. Біди (Рим, УКУ, 1975).

"Багата література української середньої доби залишається майже поза полем уваги дослідників" — цими словами кінчає проф. К. Біда свою передмову до "Ключа Разумінія" Іо-

анікія Ґалятовського, слушно підкреслюючи, що "з майже сімдесяти... джерел, тільки мала скільність написана в українській мові, і їх у бібліографії творчости автора "Ключа Разумінія" треба зачислити до помічних джерел"...

Коли в Україні із зрозумілих причин не можна займатися творчістю українських авторів, релігійних полемістів, то поза Україною студії цього роду неможливі через недостачу джерел, оригінальних текстів Іоанікія Ґалятовського, Лазаря Барановича, Іннокентія Ґізеля й інших. І ось у цьому напрямі проф. К. Біда старається недостачу надолужити. Він їздить по старих університетських осередках і визбирує перлини української письменности — поза цим недоступні тексти українських письменників XVI-XVII ст. У висліді цієї праці, зокрема в Римі, в Упсалі, в Ґельсінках і у Відні, проф. Біда зібрав унікальну колекцію українських стародруків у своєму "Центрі Українознавства" при Оттавському університеті й приступив до систематичного опрацьовування й опубліковування призбираних скарбів української культури.

Як одне з перших видань цього типу появився "Ключ Разумінія" Іоанікія Ґалятовського на основі видання з 1659 р. Видання проф. К. Біди здійснене завдяки меценацтву Блаженнішого Кардинала Йосифа Сліпого, що включив його в серію видань Українського Католицького Університету ім. св. Климента Папи в Римі з датою 1975 р. Це видання — перший том основаної проф. Бідою серії "Пам'ятки Української Літератури і Мови XVII ст.". Як сказано вище, видання тексту "Ключа Разумінія" І. Ґалятовського було зумовлене пекучою потребою удоступнити дослідникам, в тому молодим докторантам і маґістрантам українознавства, оригінальні тексти українських письменників XVI-XVII ст. І от як про це пише проф. Біда в "Передмові":

"Видання тексту цього важливого твору І. Ґалятовського дозволить дослідникам точніше зайнятись такими питаннями, які стосуються жанру української ораторської літератури середньої доби, мови, стилю і світогляду атвора "Ключа Разумінія", визначного представника української барокової літератури; це видання дозволить також студентам української літератури розглянути ряд інших питань у ділянці нашої літератури й культури" (стор. III).

Крім своєї цінности як джерельного тексту, видання проф. Біди має велику вартість завдяки його історично-літературним коментарям, які насправді становлять вартісну монографію про життя і творчість цього письменника. Як недавно в монографії, поміщеній в англійському виданні творів Лесі Українки, так і тепер автор потрудився не тільки синтезувати все, що досі появилося в науці про Ґалятовського, але подати нові думки й подробиці про автора й його твір. Монографія проф. Біди складається з таких розділів: 1. Життя І. Ґалятовського; 2. Літературна праця; 3. Культурний вплив на Росію; 4. Західні основи освіти Ґалятовського; 5. Заборона українських творів московською патріярхією; Друга частина праці, в якій аналізується "Ключ Разумінія", складається з таких розділів: 1. Зовнішнє оформлення книги; 2. Видання "Ключа Разумінія"; 3. Гомілетичний трактат; 4. Проповіді І. Ґалятовського; 5. І. Ґалятовський — виразник доби барока. Дуже цінний кінцевий розділ, в якому автор обго-

ворює "Літературу предмету", в якому зібрана та критично оцінена дотеперішня література про життя й творчість І. Ґалятовського. Власне після прочитання цього розділу читачеві стає перед очима проблема дальших праць про різні аспекти життя і творчости І. Ґалятовського з одного боку, й дійсна наукова вартість праці проф. Біди. Нікуди бо правди діти, серед нашої науково-видавничої (здебільшого популяризаторської) діяльности на еміграції, ця книга — важливий крок уперед у справжньому, непідфальшованому пізнанні нашого минулого. Немає сумніву, що вона стане одним із важливих джерел в університетських осередках, де серйозно вивчають українознавство, як академічну дисципліну. Хочеться тільки побажати, щоб проф. Біда видав і інші стародруки, призбирані ним в останньому часі.

Яр. Рудницький

Орест Мацюк. Папір та філіграні на українських землях (XVI — початок XX ст.), Київ, "Наукова Думка", 1974. 292 ст., ілюстрації.

Архівне управління при Раді міністрів Української РСР, Центральний державний історичний архів Української РСР у Львові видав старанням О. Я. Мацюка унікальну студію про паперові промисли й водні знаки на папері, так звані філіграні, на українських землях від початку 16 до 20-их років 20 століття. Технічно підготовила ту працю до видання окрема редакційна колеґія, редакція археологічної літератури під головуванням О. Г. Мітюкова. Праця є вкладом в історію української культури, зокрема в історію українського друкарства, як також рукописів.

Вступ подає, що праця обіймає нариси історії 146 папірень України та поміщує репродукції 655 водних знаків-філіграней в азбучному порядку, охоплюючи 500-річний період часу. З праці ми довідуємося, що перша друкована книга на папері в Україні була адміністративна книга з генуезької колонії в Кафі з кінця 13 ст., яка зберігається в Італії. Подано теж якість або сорти паперу, їх міра та розмір, як друкарський, писальний, листовий, бібулу та ін. За розміром то був повний лист-ін фоліо, складаний вдвоє, 41-50 цм., половина листа "ін кварто" та восьмина "ін октаво", пізніше був зігнений вдвоє, так званий розмір "паґіна фракта".

Коли йде про водні знаки, то перший такий знак був виготовлений в 1282 р. в Фабріано в Італії. Він зображував хрест при просвічуванні. Водними знаками в нас займався проф. Володимир Січинський. Водні знаки "філіграні" зображували герби шляхетських родів. Вол. Січинський твердив, що вони наслідували зразки західноевропейські, відображаючи герби власників, фундоторів або початкові букви підприємств або одне й друге.

Автор праці настоює на оригінальности водних знаків на Україні. На стор. 25-77 поданий каталог 146 папірень України з описом та знімками, потім іде альбом філіграней та штемпелів (ст. 81-253), всіх 655 водних знаків та 8 штемплів. В додатках подані різні покажчики та список джерел, літератури й скорочень. Також резюме російською, англійською та французькими мовами. Праця допоможе устійнювати час написання невказаних рукописів й друків.

О. Соколишин

Історично-мемуарний збірник Чортківської округи. Редакційна колеґія: Ольга Соневицька, Богдан Стефанович та Роман Дражньовський. (Наукове Товариство ім. Шевченка, Український Архів, т. XXVI). Діловий Комітет Земляків Чортківської округи, Ню Йорк, 1974, 923 ст., ілюстр., порт., мапи, статист. таблиці.

Слід привітати появу збірника нашої реґіоналістики Чортківської округи Західної України, виданого Діловим комітетом земляків Чортківської округи, і зокрема її Редакційну колеґію під головуванням Ольги Соневицької, ентузіястки цього видання. В противагу большевицьким виданням збірників Областей України, повних большевицької пропаганди й брехні, Збірник Чортківської округи, виданий Комісією реґіональних дослідів і публікацій НТШ в серії "Український Архів" том 26-ий, повний фотографій мгр. Володимира Ґрицини та Осипа Старостяка, з оригінальною обгорткою їх земляка митця маляра Якова Гніздовського є поважним вкладом в історію Західної України, зокрема повітів Чортків, Копичинці, Борщів та Заліщики. Бібліографія та 8 карток англомовного змісту є запорукою її науковоро опрацювання.

Збірник починається словом від редакції й подає археологічні відомості про Західне Поділля Яр. Пастернака, історію Леоніда Соневицького про шкільництво й визначних людей Ольги Соневицької та про читальні й вибори до австрійського парляменту Богдана Стефановича. Слідують збірні статті про місто й повіт Чортків (ст. 61-263); збірні статті про Копичинці й Гусятин (ст. 269-477), які охоплюють судові повіти тих місцевостей.

Окремі розділи присвячені й містові Борщів та його й Мельницькому судовим повітам (ст. 481-695), а також Заліщикам та його й Товстецькому судовим повітам (ст. 699-861). Кінцева частина присвячена Діловому комітетові земляків Чортківської округи, його історія, яку написав Богдан Стефанович, секретар комітету, знимками та післясловом, а також короткі життєписи жертводавців, деякі з фотознімками. Комітет виправдав заклик Воюючої України: ширити правду про Україну, тому й заслуговує на загальне признання.

О. Соколишин

Ф. Богдан. Словник українських прізвищ у Канаді, УВАН і Канадський Інститут Назвознавства, Ванкувер-Вінніпеґ, 1974, 354+50 ст. вступ.

Останнім часом українські назвознавчі досліди поширились як в Україні, так і в Канаді. Ясна річ, такого типу досліди, щоб успішно розвиватися, вимагають відповідних джерельних матеріялів. Маючи передусім це на увазі, Ф. Богдан із Ванкуверу, відомий громадський діяч і бібліотекар, виконав велику працю, яка в науковому світі Канади стала новою віхою. Незвичайно працьовитий, Ф. Богдан повизбирував із тутешніх українських часописів, журналів, альманахів, календарів та інших книжкових видань усі українські прізвища, на які пощастило йому натрапити, і впорядкував усе за абеткою.

Поряд кожного прізвища — спершу англійською мовою (за популярною транслітерацією), а потім в українському ориґіналі — зазначене первісне джерело. Так задокументовано більш як 30.000 українських прізвищ у Канаді (ті, хто змінив свою шкіру, сюди не потрапили). Труд, який називаємо подвигом!

Тепер назвознавці мають готовий незвичайно багатий різноманітний матеріял. Це вже буде їхнім обов'язком виявити семантику (значення) прізвищ, з'ясувати їх формування, географічне поширення, частоту вживання і т. п. Частинно це вже зроблено: Лариса Залеська-Онишкевич із Прінстону та Я. Рудницький із Вінніпеґу вмістили на початку словника свої дослідження (англійською мовою), користуючись матеріялами, що їх зібрав Ф. Богдан.

Українська наука в Канаді, як також канадське назвознавство взагалі, повинні бути вдячні Ф. Богданові за його великий труд, що вимагав великих зусиль і коло десяти років упертої праці. На видання цього цінного словника склалися окремі особи та українські організації, чиї імена й назви зазначені в передмові (ст. 6-7).

Яр Славутич

Степан Чорній. Граматика української мови. Частина I, Фонетика і Морфологія. Брокпорт, Н. Й., 1970, 117 ст. Частина II, Синтакса. Брокпорт, Н. Й., 1969, 119 ст.

Двочастинна Граматика української мови Степана Чорнія — це посібник не тільки для середношкільних кляс українознавчих шкіл (для 7-12 кляс), але й для студентів педагогічних курсів та вчителів українознавства.

В першій частині цієї граматики автор обговорює фонетику та морфологію української мови. Фонетичним питанням автор присвячує 25 сторінок на загальниковий опис звучні та звукових чергувань, а для морфології — 85 сторінок на тексти описових узагальнень, які подано, назагал, зрозумілою мовою як для учнів, так і для учительського персоналу.

В другій частині праці (119 ст.) автор подає опис синтакси простого та складного речення. Вправи, які мають завдання ілютсрувати теоретичний матеріял, підібрані добре, головно з авторів української клясини, але зустрічаються також влучні витяги з творів новіших письменників (В. Симоненка).

В синтаксі з розмислом подані описи типів речень, їх головні та другорядні члени, до чого включається також замінні можливості між окремими зворотами. Тут жалувати, однак, треба, що до описових стверджень не додано вказівок про емоційне насичення та цілевість окремих типів речень чи зворотів. Тільки в одному випадкові автор подає додаток, який вказує на бажану **стислість** вислову нововведеного заміною звороту. З огляду на характер узагальнення, яке можна б уважати моделем для формуляції інших тверджень, подаємо його тут (ст. 105): "Дієприкметниковий зворот своїм значенням дуже близький до підрядного означального речення і тому підрядне означальне речення може бути замінене дієприкметниковим зворотом, зокрема тоді, коли зміст складного речення треба передавати СТИСЛІШЕ. Наприклад: Легенький попілець, ЩО ЙОГО ПІДХОПИЛА СИЛА ВОГНЮ, злітав догори та розходився навколо (можна передати стисліше) — Легенький попілець, ПІДХОПЛЕНИЙ СИЛОЮ ВОГНЮ, злітав догори та розходився навколо". Було б дуже побажаним, щоб усі узагальнення мали подібного рода практичні та стилеві вказівки. На них мало звертається уваги при навчанні, а вони учням дуже потрібні.

Треба також зазначити, що в синтаксі можна знайти деякі недоречності. На ст. 29-ій обговорюється дуже побіжно активний та пасивний стан

мови (про який у граматиці чомусь говориться не СТАН, а ЗВОРОТ мови), де стверджується таке: "Пасивний зворот мови — це таке речення, в якому при присудку, вираженому пасивним дієприкметником, є непрямий додаток в орудному відмінку. Наприклад: ЗАВДАННЯ РОЗВ'ЯЗУЄТЬСЯ РОМКОМ. У цьому реченні підмет ЗАВДАННЯ означає предмет, на який спрямована дія, а додаток РОМКОМ — діючу особу". В поясненні до цього прикладу автор зовсім поминув згадку про пасивний дієприкметник, яким мав би виражатися присудок. Такого дієприкметника в наведеному реченні немає. В ньому присудок виражений дієсловом РОЗВ'ЯЗУЄТЬСЯ, яке не є дієприкметником, але зворотним дієсловом 3-ї особи однини теперішнього часу. Ми розуміємо, що економію вислову треба респектувати, але не коштом точности узагальнення. Тут до нього треба було подати пояснення.

Недотягненням першої частини граматики Чорнія треба вважати незвичайно скупий розгляд звуків і фонем української мови. Таке пояснення, як "Слово ЗОРІ складається з чотирьох звуків: З, О, Р, І" на стор. 6-ій зовсім не вистачає, щоб зрозуміти, або на підставі чого пояснити, як треба доходити до відізольовання цих звуків. Учням такі прості речі личило б пояснити.

У морфології слабими місцями є повна відсутність розуміння типів парадигматичних наголосів при відмінюванні іменників. Правда, до деяких іменників додано наголоси, але більшість їх наголосів не мають. Багато іменників подано в групах, які не представляють собою однородности. Наприклад, на стор. 52-53-ій подано ЛІЖКО й ЛІТО та ЗАВДАННЯ й МОРЕ у тих самих парадигмах, а вони мають різні типи парадигматичного наголосу: ЛІЖКО й ЗАВДАННЯ мають незмінний наголос на основі, а ЛІТО й МОРЕ перекидають наголос на закінчення у відмінках множини. Подібно мається справа з групою іменників чоловічого роду: ЛІКАР — ЛІКАРІ, УЧИТЕЛЬ — УЧИТЕЛІ та ТОВАРИШ — ТОВАРИШІ й НІЖ — НОЖА — НОЖІ (стор. 54). Таке недостатнє — щодо наголосу — подавання слів також зустрічається ще на сторінках: 59, 78, 79, 81, 82, 90, 93. Наших учнів, які виросли в середовищі англомовників, де наголос має своє постійне місце на першому складі слова, треба привчати до змінного наголосу в парадигматичних рядах. Українська мова має дев'ять таких типів. Учні середношкільного рівня повинні бути знайомі з усіми типами парадигматичного наголосу.

Граматика української мови Ст. Чорнія своєю методою поступового розширювання практичних знань мови при допомозі влучно підібраних вправ, які подаються після його всіх узагальнень, заслуговує на увагу наших учителів старших кляс середніх шкіл. Цей посібник, з деякими власними доповненнями, стане дійсно помічним як їм самим, так і їх учням.

Д. Б. Чопик

Яків Козловський. Мій буквар, Торонто, 1974 р., 115 ст. та два додатки: а) Українсько-англійський словник, 24 ст.; б) Методичний порадник для вчителя, 33 ст.

Недавно появився в Торонті буквар, гідний уваги учителів наших найменших. Це — "МІЙ БУКВАР" Якова Козловського, довголітнього та досвідченого українського педагога. Буквар су-

проводять дві окремі книжечки: словничок і методичний порадник. Комплет творить заокруглену цілість, хоч у кожній його частині трапляються додатні та від'ємні риси.

Позитивами головної частини треба вважати розумний підбір матеріялу, короткі й прості речення розповідей та їх художнє оформлення. Всі розповіді гарно синхронізовані із схематичними рисунками, які дотепно відтворюють головний зміст тексту. Багато рисунків мають ще додатковий колір, яким урозмаїтнюється внутрішня естетика книжки, хоч треба жалувати, що не звернено належної уваги і на синхронізацію кольорової краски рисунків з текстом. З причини цього недогляду находимо в книжці текст, де говориться про рожеві рожі (ст. 53), але самі рожі намальовані синьою краскою, дарма, що рисунки на сторінках по обидвох сторонах тексту з рожами — рожево-червоні. Не збігається також червоний колір з одностроєм моряка та з синім морем (ст. 87), або намальовані сині ягоди з вишнями (ст. 60).

"Методичний порадник для вчителя" — оснований на здорових основах: пляновість; актуалізація нових слів через уживання їх у реченнях, запитах, відповідях; вимагання від учнів повних відповідей; часті повторення; індивідуальний підхід до учня, при якому виключається мотивування учнів поганим порівнюванням одної дитини до другої, чи поблажливим висміванням дітей, які відстають у засвоєнні матеріялу. Порадник має багато дуже корисних методичних приміток, питань до текстів та пояснень, однак і тут можна було додати потрібні структурні пояснення, як хочби із назвою собаки — Бровко́. Діти часто собаку кличуть, а в книжці не подано кличного відмінка, який звучить не Бровку, але Бровку, як ім'я Гринько має кл. в. Гриньку, від Панько — Паньку, від Тимко — Тимку і т. п., де наголос переходить з закінчення на основу в кличному відмінку названих іменників.

Словничок — дуже простий, подає лиш англійські рівнозначники до українських слів, однак не в алфавітному порядку, але в лекційному. Тут можна шкодувати, що немає в словнику чисел сторінок букваря, до яких дана група слів відноситься. Такий додаток улегшив би працю при обобічних звірюваннях текстів із словником. Тоді, нпр., було б багато легше знайти, що слово **ОлЕсь** у словнику має відповідник **Олесь** (ст. 55) у "Букварі". (Котрий наголос тут правильний?)

Недоліків у "Букварі" є ще декілька: У письмі курсивом замітні хибні сполучення букви "о" з наступними буквами "л, м, я", як також у багатьох словах подано нелітературні наголоси. Нпр., там подається **азбУка** замість **Азбука** (ст. 89), **завждИ** замість **зАвжди** (ст. 95), **ідЕмо** замість **ідемО** (ст. 96), **нІчого** замість **нічОго** (ст. 88), **тістЕчка** замість **тІстечка, уродИни** замість **урОдини, фУтбол** замість **футбОл** і т. д. Хибність наголосів у "Букварі" Козловського зумовлена — так нам виглядає — впливами польської мови. До цього заключення приводять нас такі його слова й вислови: "тістечка, уродини, кіно, ідемо, мамусю кохана (з прикметником після іменника), Тома (між українцями цього імени не вживається!), до чого є ґараж?" і т. п.

Увагу учителів (що виросли поза українською стихією) треба звернути також і на те, що слово **дід** в українській розмовній мові вживається для означення жебрака, а для батька родичів вживається демінутивів — **ді-**

дусь або **дідуньо.** Подібно з чуприною. Про волосся на голові старшого чоловіка не говориться чуприна, бо це слово відноситься до густого волосся на, звичайно, молодому хлопцеві!

Недоліком книжки треба вважати також непотрібно змінені, або хибно записані віршики для дітей. Так у вірші "Мово рідна" читаємо: "Той у грудях не серденько. Тільки камінь має", а повинно бути: "Той у грудях не серденько, а лиш камінь має"; Шевченкове "і чужого научайтесь" повинно бути "і чужому научайтесь", а **давнО** у вірші "Ґава" треба римувати не з **зЕрно,** але **зернО** і т. п.

Не зважаючи на вище вказані недоліки (їх можна буде оминути при другому виданні книжки; дещо учителі самі виправлять), ми рекомендуємо "Мій буквар" до приняття, як підручник для початкуючих українських школярів.

Богдан Романенчук. Бібліографія видань української еміграційної літератури: 1945-1970. Б-ка Української книги ч. 2, Вид. "Київ", Філядельфія, 1974, 96 ст.

(Бібліографічна записка)

Богдан Романенчук, автор "Бібліографії української книги в Великонімеччині за час війни, вересень 1939 — грудень 1941", виданої у Львові Українським видавництвом, 1942 р., та "Азбуковника" — Енциклопедії української літератури, розпочатої у Філядельфії у власному видавництві "Київ" ще 1966, видав нову працю з ділянки бібліографії видань української еміграційної літератури, яку слід привітати, зокрема, коли українці в Америці беруться відзначувати її 200-річчя та свого вкладу в цій країні. Він 15 років видавав літературний журнал "Київ", починаючи з 1950 р. та написав докторську дисертацію на Пенсильванському університеті на тему "Модерні напрямки в українській літературі, 1900-1923", ("Модерністік трендс ін Юкренієн літератур, 1900-1923"), ще 1958 р.

Тепер він видає український бібліографічний журнал "Українська Книга" орган Т-ва бібліотекарів НТШ та УБТА. Його бібліографія появилася в серії: "Бібліотека Української книги" ч. 2. В передмові автор пояснює, що хотів позбирати всі українські літературні видання, що появилися у вільному світі за останнє чвертьстоліття.

Бібліографія впорядкована за літературними жанрами і за абеткою авторів, а їх книжки в хронологічному порядку. Автор записує багатотомні твори в описі періодичних видань в бібліотеках. Праця має такі розділи: поезія, поеми, велика проза, мала проза, драматичні твори, мішані види й жанри, літературознавство, література для дітей та додаток, а на початку передмова. Це видання доказує, що українська спільнота у вільному світі працює й має чим показатися.

О. Соколишин

McLaren, Duncan. Ontario Ethnocultural newspapers, 1835-1972; an annotated checklist comp. by Duncan McClaren. Toronto, University of Toronto Press, 1973, 234 p.

Ця бібліографія реєструє етнічну пресу, яка виходить чи виходила на терені провінції Онтаріо. Тут зібрані газети всіх етнічних груп Онтарійської провінції. Бібліографія упорядкована за етнічними групами, а в них за абеткою. До кожної газети подані такі дані: назва газети в оригіналі і англійською мовою, місце видання, початок

появи, періодичність якою мовою, розмір, видавництво тощо. Дуже часто автор подає імена видавців та редакторів. При кожній газеті подано, яка бібліотека має оригінал чи копії мікрофільмів (позитивів чи негативів).

До бібліографії додані індекси: інших титулів (звичайно, англійських), хронологічний індекс (в котрому році кожний поданий в бібліографії часопис почав виходити) та географічний індекс (реєструє часописи за місцевостями).

Українські газети займають числа від 444 до 493. Перша українська газета в Онтаріо, "Свідома сила", почала виходити в 1915 році і вдержалася два роки. Вона була органом Української соціял-демократичної партії. Майже всі часописи виходили в Торонті, хоч деякі газети виходили в таких містах, як Гамілтон, Монтреал, Ошава, Отава та Форт Вільям.

До бібліографії доданий список джерел і матеріялів, використаних при укладанні цього покажчика. Між ними теж декілька українських.

Бібліографія постала як побічний продукт попри проєкт мікрофільмування рідкісних онтарійських етнічних газет. Вона цінна для кожного дослідника етнічної преси, як також для історика, який шукає матеріялів про життя певних національних груп Онтаріо.

Бібліографія насуває деякі думки, що відносяться до нашої спільноти на чужині. В нас дотепер ще немає зведеного каталогу українських періодиків в українських бібліотеках, які часто мають рідкісні матеріяли, що їх не мають американські чи канадійські університетські та публічні бібліотеки. Тому не дивно, що так мало українських періодиків зареєстровано в індексах типу "Нові серійні титули".*

Р. Верес

University of Alberta. The Library and the Division of East European and Soviet Studies in the Faculty of Graduate Studies and Research.

REFERENCE MATERIALS IN SLAVIC AND EAST EUROPEAN STUDIES. Compiled by C. N. Suchoversky. Edmonton, Alberta, 1974, 117 p.

Автор цієї бібліографії, д-р Суховерський, бібліотекар і асистент-професор Слов'янського відділу Альбертського університету є теж автором декількох інших бібліографій слов'янських матеріялів, що находяться в бібліотеці цього університету.

На вступі своєї праці автор цікавиться поділом слов'ян, слов'янськими мовами, абеткою уживаною слов'янами, системами транслітерації кириличного письма та семантикою термінів "слов'янин", "слов'янський" та "слов'янська мова".

Опісля подає короткі історичні скечі про країни, які входять в обсяг славістичних та східно-европейських студій, найперше Совєтський союз у цілому і всі окремі совєтські республіки та сателітні країни, включно з Югославією. Також маємо тут Фінляндію, Східну Німеччину (включно з Лужицькими сербами).

Упорядник бере до уваги теж політичні зміни, які зайшли на тих теренах в часі від першої до другої світової війни, подаючи при цьому інформації де треба шукати матеріялів про окремі території.

Цей покажчик подає лиш довідкові матеріяли. Всі позиції нумеровані, всіх

---

* New Serial Titles.

записів — 501. Бібліографія складається з двох частин: за мовами та країнами. Обидві частини впорядковані азбучно за мовами та країнами, а в них за авторами й титулами.

Україна подана як складова частина Совєтського союзу під С.С.С.Р., як друга з черги республіка після РСФР. Україна має тут 36 позицій від ч. 429 до 464. Як у всіх інших розділах, які мають більшу кількість довідників-матеріялів, що відносяться до України, поділені на такі групи: Бібліографія з підрозділами; біжуча і ретроспективна, біографія, енциклопедії й словарі та інші довідники.

Українські довідкові матеріяли в цьому довіднику затсуплені не зовсім задовільно. Бракує тут багато бібліографій та інших довідників, можливо, що атвор не включив їх, або бібліотека їх немає. (Немає довідника "Українські письменники" (5 томів); "Індексу українських есеїв в збірниках видаваних по цей бік залізної заслони" вид. "Юніверситі Майкрофільмс" в Анн Арбор автора цієї рецензії).

Автор думає, що його бібліографія дасть можливість бібліотечним чинникам устійнити недостачі окремих довідників та старатися доповнити колекцію.

Окремі позиції не анотовані, але майже при кожному записі можна знайти інформацію, де можна знайти анотацію. До праці доданий список скорочень та індекси: авторів, укладачів, видавців, редакторів, перекладачів, титулів та підтитулів.

Цей покажчик є корисним довідником для всіх, що шукають матеріялів в ділянці Східно-европейських студій.

Р. Верес

Від редакції:

Переглядаючи цю бібліографію, хочемо висловити декілька зауважень. Перше — автор уклав її не в азбучному порядку за країнами, але всі республіки подав під гаслом СССР. Біда в тому, що упорядник тримається совєтської історіографії, ніби Київська Русь була колискою трьох східнослов'янських народів, росіян, українців і білорусів. Для цього він вживає терміну "Old Russ'". Назву Україна перекладає "The Ukraine", подає, що Україна є другою республікою після РСФСР не лише щодо багацтв і кількости населення, але теж величиною території (хоч Казахська республіка чотири рази більша від УССР, бо має 2.756.000 кв. кілометрів. Про Польщу сказано, що вона має 22 міл. населення; в 1959 р. було 28.8 міл.), а в дійсності Польща має тепер понад 30 міл. населення.

Варто було б упорядникові усунути ці недоліки в наступному виданні, бо сама бібліографія є вартісною працею.

DISSIDENT THOUGHT IN SOVIET UKRAINE, 1954-1974. An annotated Bibliography of Primary and Secondary Sources Appearing in Ukrainian and English Language Publications. Selected structured and annotated by Anna Mostovych and George Liber. Bloomington, 1974. 119 leaves.

Автори бібліографії подають у передмові, що після видалення Солженіцина з "кордонів імперії" зросло зацікавлення дисидетським рухом у Совєтському союзі, хоч в більшості це зацікавлення обмежується до російських дисидентів. Щоб звернути увагу на "дисидентський рух" в Україні, автори взяли собі завдання зібрати бібліографію матеріялів, що відносяться до руху опору в Україні в 1954-1974 роках. Ця бібліографія обмежу-

ється до матеріялів, відомих на Заході й опублікованих.

Бібліографія ділиться на дві частини. В першій частині, яка нараховує 634 записи, укладачі подають оригінальні матеріяли, друковані на Заході в оригіналі або в англійському перекладі. Ця частина упорядкована азбучно за предметними рубриками: назвами організації, прізвищами "дисидентів", подій, місцевостей, районів, арештів, процесів тощо. При кожному записі подано джерело, мову, в якій друковано, сторінки тощо. До деяких записів подано короткі анотації. Гасла, в яких подано більше матеріялів, поділені на дві групи: матеріяли даного автора і матеріяли про нього.

Друга частина містить записи від ч. 636 до 755 і подає джерела, які обговорюють "дисидентські" оригінальні матеріяли. Ця частина поділена на такі розділи: історія і політика, релігія, географія і демографія, українсько-жидівські взаємини, освіта,видавничий рух та інші засоби інформації, економія, література й культура, "дисидентський рух" в Україні і Китайська Народна Республіка.

В окремих розділах матеріяли впорядковані азбучно за авторами та титулами.

До бібліографії доданий список скорочень для означення окремих цитованих публікацій, журналів, у яких дана стаття чи публікація вийшла.

Ця бібліографія є дуже вартісною для кожного дослідника руху спротиву в Україні, тому вона повинна бути в кожній американській і канадській університетській бібліотеці. На жаль, вона вийшла фототипним способом і дуже малим накладом. Але незабаром, як довідуємося, вона має вийти нормальним друком, доповнена й поширена.

При цьому варто підкреслити з признанням, що хоч при Університеті Індіяна є небагато українців, всеж таки Блюмінґтон стає поважним осередком української бібліографії, в яких окремі бібліотекарі працюють над ретроспективною бібліографією української преси, дослідами над бібліографією Волині тощо.

З нагоди рецензованої бібліографії насуваються думки про те, що є багато ділянок студій та життя, для яких немає таких вичерпних бібліографій (українські церкви, рух за український Патріярхат, українські молодечі організації, українська діяспора тощо). Хочеться вірити, що знайдуться люди, які зуміють опрацювати вичерпні бібліографії на різні теми.

Р. Верес

УКРАЇНСЬКІ ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ В ДРУГІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ.

Ілля Чайковський

Редакція й доповнення М. Кравчука

76. **Єлисаветградські вісті,** Єлисаветград, 1941 — ?

77. **Життя Зіньківщини,** Зіньків, чч. 1-39, 1942.

78. **Жовківські вісті,** Жовква, 1941 — 28 чис., 1942 — 2 чис. Спершу як орган українських націоналістів. Чис. 1-ше вийшло 10 липня т. р.

79. **За краще життя,** Хорол, чч. 1-82, 1942.

80. **Заславський вісник,** Заслав, 1942 — 104 чис., 1943 — 100 чис. Ред. П. Лібов.

81. **За Самостійну Україну,** 1941. Нелегальна газета ОУН під пров. С. Бандери. Почала виходити в липні 1941.

82. **За Україну,** Берлін, 1943 — ? Газета для українських військовиків.

83. **За Українську державу,** р. 1-2? 1944-1945? Видання Організації Українських Націоналістів. Друк. ОУН ім. Є. Легенди. Підпільне видання на рідних землях. Останнє відоме на еміграції ч. 9-10 за квітень-травень 1945.

84. **Зборівські вісті,** Зборів, 1941 — 1 чис., 1942 — 5 чис.

85. **Звідомлення з Холмсько-Підляської єпархії,** Холм, 1942 — 2 чис., 1943 — 24 чис., 1944 — 10 чис.

86. **Звільнена Україна,** Богуслав, чч. 1-30, 1941.

87. **Звягельське слово,** Новоград Волинський, 1942 — ? (Звягель).

88. **Земля,** Пляуен, 1942-1945. Видавець: Німецька хліборобська організація. Ред. С. Никорович.

89. **Земля і влада,** 1943 — ? Орган Української Народної Демократичної Партії. Виходила на Волині. Нелегальне видання. Ред. Іван Мітрінга.

90. **Зиз,** Станиславів, ч. 1, 1942.

91. **Золотий Тризуб,** Калуш, ч. 1, 1941.

92. **Золотоніські вісті,** Золотоноша, 1942 — 92 чис., 1943 — 33 чис.

93. **Зоря,** Ужгород, науковий журнал "Подкарпатского Общества Наук", р. 1-4, 1941-44. Редактори І. Гарайда й І. Конторович.

94. **Ідея і чин,** орган Проводу Організації Українських Націоналістів (ОУН), р. 1-5, 1942-1946. З друкарні ОУН. [Ред. Д. Маївський (П. Дума)]. Офіціоз ОУН на Батьківщині. Про появу після 1946 не має відомостей. Вих. нелегально.

95. **Іванківські вісті,** Іванківці, чч. 1-23, 1943.

96. **Ілюстровані вісті,** Краків, 1940-194? Вид. Української вид. с-ки з обм. порукою в Кракові, вул. Кармелітська 34. Відпов. ред. М. Хом'як; літ.-мистецький ред. Л. Лепкий. Виходив раз у місяць. (В 1940 р. вел. 8^0 по 24 стор.). (д. б.)

97. **Інформатор,** Львів р. 1-3, 1944-1946. З друк. І. Габрусевича-Джона. Вид. УПА. Циклостилевий підпільний журнал.

98. **Інформативні вісті.** [Без місця], 1944-1946. Вид. УПА. Вид-во "Перемога", друк. ОУН ім. Габрусевича-Джона. Циклостилевий журнал формату чвірки.

99. **Інформаційний бюлетень** Вукоспілки, Київ, 1942, 2 чис.

100. **Інформаційний бюлетень Українського національного комітету**, Краків, ч. 1, липень, 1941. Більше не вийшло. [Подано за виданням "З дзєюв стосунку в польсько-радзєцкіх", т. 9, 1972].

101. **Калуський Голос**, Калуш, 1941 — 9 чис. 1942 — 5 чис.

102. **Кам'янські Вісті**, Кам'янське, 1942 — 21 чис. 1943 — 59 чис.

103. **Кіровоградські Вісті**, Кіровоград, 1943 — 42 чис. [В 1942 р. виходили п. з. "Єлисеветградські вісті"].

104. **Ковельські Вісті**, Ковель, 1942 — 43 чис. 1943 — 45 чис. Редактор — проф. О. Муравський.

105. **Ковельське Слово**, Ковель, 1941. Редактор — Федір Дудко.

106. **Козятинська Газета**, Козятин, 1942 — 101 чис. 1943 — 85 чис.

107. **Коростишівські Вісті**, Коростишів, 1942 — 34 чис.

108. **Корсунські Вісті**, Корсунь, 1942 — 1 чис. 1943 — 30 чис.

109. **Костопільські Вісті**, Костопіль, тижневик 1941 — 24 числа, 1942 — 50 чис., 1943 — 51 чис. Редактор о. Роман Данилевич. [При газеті виходили два самостійні додатки: "Українка" та "Українська Дитина". Ред. о. Данилевича розстріляли німці при кінці 1943 р. Газета пропагувала ідеї самостійницької ОУН].

110. **Костянтинівські Вісті**, Костянтинівка, 1942, чч. 1 — 56.

111. **Костянтиноградські нові вісті**, 1942 — 40 чис., 1943 — 22 чис.

112. **Краківські Вісті**, український щоденник, Краків, 1940 — 1945. За ред. відповідає нач. ред. М. Хомяк. Видає "Українське видавництво", Краків, вул. Райхштрассе 34/II. Адреса ред.: Ожешкова 7. З друк. "Нова Друк. Денникова" під наказною управою. Фоліо по 8 стор. [Від осені 1944 до квітня 1945 р. виходили у Відні].

113. **Крем'янецький Вісник**, Крем'янець, 1941 — 7 чис., 1942 — 104 чис., 1943 — 102 чис., 1944 — 7 чисел. Редактор — А. Трачук.

114. **Ланцет**, Харків, 1943 — ч. 1. Статті в українській, московській і німецькій мовах.

115. **Лебединський Вісник**, Лебедин, 1942 — чч. 1-24.

116. **Летичівські Вісті**, Летичів, 1943 — чч. 1-28.

(Далі буде)

НАДІСЛАНІ КНИЖКИ

Аннали Світової федерації лемків ч. 1, 1974. Редактор Іван Гвозда. Видає Світова федерація лемків. Каміллюс, Н. Й., 1974, 166 ст.

Олександер Архімович. Географія культурної польової рослинности України. Український Технічно - Господарський Інститут, Мюнхен. Reprint from the Proceedings of the Shevchenko Scientific Society Section of Chemistry, Biology and Medicine, vol. II, New York, 1973, ст. 11-20.

Oksana Asher. Draj-Chmara et l'ecole "nes-classigue" ukrainienne par... Readings in Slavic Literature. Ed. J. V. Rudnyckyj, N. 11. Dept. of Slavic Studies the University of Manitoba. Winnipeg, 1975, 324 ст.

Голоси звідтіля. Документи і матеріяли про становище політв'язнів у радянських концтаборах. Суспільно-політична бібка ч. 22 (41), Документи ч. 12. В-во "Сучасність", 1975, 74 ст.

Сава Зеркаль. Українська земля і нарід за Карпатами. Спростовання неправдивих тверджень в Енциклопедії Українознавства, т. 11/6. Б-ка Укр. гром. слова, Бруклин, Н. Й., 1974, 23 ст.

Сава Зеркаль. За яку Україну? Статті, дискусії, репліки, листи, висновки. Б-ка "Українського громадського слова" ч. 13. Вид-ня Семена Ляшенка. Нотінгам, Англія, 1974. 72 ст. [машинопис-офсет].

Зиновій Книш. ЗУНРО — Західно-українська національно-революційна організація; історично-політичний нарис. Вид-во "Срібна сурма", Торонто, 1974, 304 ст.

Яків Козловський. Мій Буквар. Вид-ня автора за фонди Відділу Багатокультурности, Торонто, 1974, 114 ст.

Яків Козловський. Мій Буквар ч. 2. Українсько-англійський словник. Вид-ня автора, Торонто, 1974, 24 ст.

Петро Колісник. Місія Києва [вірші]. Орден Київських пророків віри України, Торонто, 1975, 247 ст.

Mitteilungen. Nr. 10-11. Arbeits und Förderungsdemeinschaft der Ukrainischen Wissenschaften e. v. München, 1974, 101 ст.

Валентин Мороз. Есеї, листи й документи. Вид-во "Сучасність", [Мюнхен], 1975, 286 ст.

Борис Олександрів. Камінний берег; поезії про любов, про життя і про смерть, 1972-1975. Вид-ня ОУП "Слово", Н. Й. [1975], 72 ст.

Петро Роєнко. Гомін волі; [оповідання]. Вид-во "Любисток" [вид-ня автора], Торонто, 1975, 128 ст.

Оксана Рудакевич. Щастядолі виглядаєм...; принагідні вірші, нариси й співомовки. Вид-ня авторки, Філядельфія, 1975, 168 ст.

Яр. Рудницький. Наростки -ище, -исько, -сько. Друге видання. Slavistica ч. 58-59. УВАН, Вінніпеґ, 1967, 64 ст.

Володимир Свідзінський. Медобір; поезії. Редактор-видавець Олекса Веретенченко. Упорядкування і примітки Богдана Кравцева. Вид-во "Сучасність", Мюнхен, 1975, 204 ст.

"Світильник істини"; Джерела до історії Української католицької богословської академії у Львові 1928-1929-1944, частина перша. Матеріяли зібрав і опрацював Павло Сениця. До друку підготовили В. Жолкевич, Ю. Бескид, Я. Чумак. Праці Греко-католицької Богословської академії, том 34. Видання УКУ, Накладом студентів Богословської академії, Торонто, 1973, 719 ст. Ц. 15.00.

Яр Славутич. Завойовники прерій; [поезії]. Друге доповнене видання з англійським перекладом Р. Г. Морісона. Вид-во "Славута", Едмонтон, Канада, 1974, 112 ст.

Aleksander Sokolyshyn. 400 Anniversary of first Ukrainian Books. Reprinted from The Ukrainian Quarterly, Autumn 1974, vol. XXX, No. 3, 9 p.

Олексан Стефанович. Зібрані твори. Упорядкував Богдан Бойчук. Вступна стаття Івана Фізера. Вид-во "Євшан-зілля", Торонто, 1975, 304 ст.

The Thaw. Myth or Reality. Editor Staff: Askold Lozynskyj, Neonilia Gina, Irene Krawec. Ukrainian Student Organisation of Michnowsky (TUSM) [New York], 1975, 78 p.

Наталія Чапленко. Бібліографія видань жіночої творчости поза межами України. Зібрала й упорядкувала... Редакція і вст. слово Л. Бурачинської. Вид. Союз Українок Америки, Філядельфія, 1974, 54 ст.

Степан Чорній. Граматика української мови. Частина I. Фонетика і морфологія. Посібник для 7-12 кляс Педагогічних курсів та вчителів шкіл українознавства. [Вид-во "Дніпрова хвиля". Мюнхен]. Брокпорт, Н. Й., 1970, 116 ст.

Степан Чорній. Граматика української мови. Частина II. Синтакса. [Вид-во "Дніпрова хвиля", Мюнхен], Брокпорт, Н. Й., 1969, 119 ст.

С. Ярмусь. Причинки до мислі про сучасне душпастирство. "Б-ка БНТМІ" — Серія Пастороліогія ч. 1. Вид-ня Науково-богословського товариства ім. митр. Іларіона, Вінніпеґ, 1975, 80 ст.

Вийшла окремою книжкою в поправленій і доповненій редакції,

БІБЛІОГРАФІЯ ВИДАНЬ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ У ВІЛЬНОМУ СВІТІ,

яка показує скільки яких книжок з української літератури появилося на еміґрації від 1945 до 1970 р.

Ціна 3.00 дол.

Замовляти в в-ві Київ.